
ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

FILOLOGIA,
LITERATURA, SOCJOLO-
GIA I KULTUROZNAWSTWO.
AKTUALNE NAUKOWE PROBLEMY.
ROZPATRZENIE, DECYZJA, PRAKTYKA

Gdańsk

30.03.2016 - 31.03.2016

#2

СБОРНИК
НАУЧНЫХ СТАТЕЙ

ФИЛОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ
И КУЛЬТУРОЛОГИЯ.
АКТУАЛЬНЫЕ НАУЧНЫЕ ПРОБЛЕМЫ.
РАССМОТРЕНИЕ, РЕШЕНИЕ,
ПРАКТИКА.

Гданьск

30.03.2016 - 31.03.2016

#2

U.D.C. 316+8.2+8.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej " Filologia, literatura, socjologia i kulturoznawstwo. Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka. " (30.03.2016 - 31.03.2016) - Warszawa:

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. - 80 str.

ISBN: 978-83-65207-79-1

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

nakład: 50 egz.

"Diamond trading tour" © Warszawa 2016

ISBN: 978-83-65207-79-1

KOMITET ORGANIZACYJNY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, **Polska**;

A. Murza, (Zastępca Przewodniczącego), MBA, **Ukraina**;

E. Ageev, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, **Россия**;

A. Горохов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, **Россия**;

A. Kasprzyk, dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, **Polska**;

L. Nechaeva, dr, Instytut PNPU im. K.D. Ushinskogo, **Ukraina**;

A. Odrzywolska-Kidawa, dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, **Polska**;

M. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, **Россия**;

V. Podobed, dr, **Belarus**;

S. Seregina, independent trainer and consultant, **Netherlands**;

A. Tsimayeu, dr, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, **Belarus**.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, **Polska**;

B. Куц, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, **Россия**;

J. Kaluža, dr. hab, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, **Polska**;

P. Латынов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), **Россия**;

J. Rotko, dr. hab, profesor, Instytut Nauk Prawnych PAN, **Polska**;

T. Szulc, dr. hab, profesor, Uniwersytet Łódzki, **Polska**;

E. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы, **Россия**.

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKSCJA 22. FILOLOGIĘ. (ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Куренкова Т.Н.....	6
МИКРОПОЛЕ «БЫТОВЫЕ ПРИБОРЫ ДЛЯ ПРИГОТОВЛЕНИЯ ПИЩИ» В ЛСП «ЕДА»	
2. Arbuzova N. V.....	9
THE ENGLISH LANGUAGE AS A MEANS OF COMMUNICATION IN SWITZERLAND	
3. Чернявська А. В.....	12
ДО ПРОБЛЕМИ ФЛОРОЛЕКСЕМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	
4. Kudrynska Kh. V.....	15
TERMS AND THEIR DISTINCTIVE FEATURES	
5. Пасечник С.В.....	21
КУЛЬТУРА МОВНОГО СПЛКУВАННЯ В ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ	
6. Просяник О.П.	23
ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИНУЛИ НА УСПІХ «КУРСУ ЗАГАЛЬНОЇ ЛІНГВІСТИКИ» ФЕРДИНАНДА ДЕ СОССЮРА	
7. Шмуля Л.В.	34
МОВНА КАРТИНА СВІТУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПІЗНАННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ ДІЙСНОСТІ	
8. Краснянська М.П.....	39
ДО ПИТАННЯ ПРО ПОШУК ОПТИМАЛЬНИХ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ	
9. Ніколаєнко Л.С.	42
МОРФОЛОГІЧНА МОТИВАЦІЯ АКСІОЛОГІЧНО МАРКОВАНИХ КОМПЗИТНИХ НОМІНАЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	
10. Дунець О.Р.	49
КАТЕГОРІЯ МОДАЛЬНОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ	
11. Кривенко І. С., Козуб Л. С.	53
ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСІВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ	

12. Куренкова Т.Н.....	56
МИКРОПОЛЕ «ОБОБЩАЮЩИЕ НАЗВАНИЯ ЕДЫ» В ЛСП «ЕДА»	
13. Максименко Р. М., Козуб Л. С.	59
РОЛЬ ГИПЕРБОЛИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ	
14. Петрова О.О., Козуб Л. С.....	63
ВИКОРИСТАННЯ ФОНЕТИЧНИХ ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ У ПРОЗІ	
15. Ратич М.Т., Тимчишин Л.С.....	67
ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДМОВИ ФІЗИКИ	
16. Шостак Н. А., Козуб Л. С.	72
РОЛЬ МЕТАФОРИ У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ПРЕСІ	
17. Кравченко Т.В., Огиенко В. П.	76
РОЛЬ ЧТЕНИЯ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАВЫКОВ ИНОЯЗЫЧНОЙ РЕЧИ	
18. Васильева О.Г.	78
АНІМАЦІЙНИЙ ТЕКСТ ЯК РІЗНОВИД МЕДІАТЕКСТІВ	

Куренкова Т.Н.

Кандидат филологических наук,
Сибирский государственный
аэрокосмический университет
им. академика М.Ф. Решетнёва

МИКРОПОЛЕ «БЫТОВЫЕ ПРИБОРЫ ДЛЯ ПРИГОТОВЛЕНИЯ ПИЩИ» В ЛСП «ЕДА»

Ключевые слова / keywords: микрополе / micro field, лексико-семантическое поле / lexical-semantic field, лексема / lexical item, бытовые приборы для приготовления пищи / appliances for cooking

В ходе нашего исследования были изучены тексты произведений Н. В. Гоголя, А. П. Чехова, М. А. Булгакова объемом 838 страниц, что составляет 223626 лексем, были выявлены и отобраны для дальнейшего анализа 5172 лексические единицы с семантикой еды, после исключения повторов осталось 832 лексические единицы, которые и вошли в состав ЛСП «Еда» в произведениях М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита», «Собачье сердце», Н. В. Гоголя «Мертвые души», А. П. Чехова «Глупый француз», «Свадьба с генералом». Так, в повести «Собачье сердце» М. А. Булгакова из 26035 слов текста 893 слова могут быть отнесены к лексемам с семантикой еды, что составляет 3,4 % от всех слов произведения. В романе «Мастер и Маргарита» М. А. Булгакова этот процент составляет 1,7 % (1960 слов с семантикой еды на 117654 слов всего текста произведения), в поэме «Мертвые души» Н. В. Гоголя 2,6 % (1989 из 77514), в «Свадьбе с генералом» и «Глупом французе» А. П. Чехова 5,5 % (83 из 1521) и 27,4 % (247 из 902) соответственно. Таким образом, вся лексика, имеющая отношение к еде, составляет 2,31 % от общего количества слов, использованных авторами в текстах данных произведений [2, 10].

В построенном и проанализированном ЛСП «Еда» было выделено два крупных микрополя: «Пища» и «Напитки». Первое большое микрополе распадается на 2 подполя с ядрами: а) блюда, б) способы приготовления и приема пищи. Подполе «Блюда» и подполе «Способы приготовления и приема пищи» содержат по 11 микрополей в своем составе. Подполе «Блюда» делится на следующие микрополя: «Первые блюда», «Вторые мясные блюда», «Вторые рыбные блюда», «Дичь», «Закуски», «Грибы», «Мучные и крупяные блюда», «Десерт», «Овощи и фрукты», «Жиры и специи», «Морепродукты». Проанализировав фактический материал, мы выяснили, что подполе «Блюда» составляет 28 % от общего количества представленных лексем с семантикой еды. Подполе «Способы приготовления и приема пищи» подразделяется, в свою очередь, на: «Способы приема пищи», «Способы приема напитков», «Способы приготовления пищи», «Ресторан», «Предприятия общественного питания», «Обобщающие названия еды», «Время приема пищи», «Бытовые приборы для приготовления пищи», «Характеристики еды», «Посуда», «Проявления чувства аппетита». Подполе «Способы приготовления и приема пищи» содержит 59

% общего количества лексем с семантикой еды. Микрополе «Напитки» включает в себя 2 подполя с ядрами: а) алкогольные напитки и б) безалкогольные напитки. В свою очередь, подполе «Алкогольные напитки» содержит 2 микрополя: «Вина» и «Водка». Микрополе «Напитки» составляет примерно 7 % от общего количества лексем с семантикой еды [2, 10-11].

Рассмотрим ниже микрополе «Бытовые приборы для приготовления пищи». Микрополе «Бытовые приборы для приготовления пищи» состоит из 6 лексем, что составляет примерно 0,7 % от общего числа лексем лексико-семантического поля «Еда», 0,8 % лексем микрополя «Пища». Данное микрополе является самым маленьким – одиннадцатым по величине в подполе с ядром «Способы приготовления и приема пищи» и включает в себя 1,2 % лексем от общего числа лексем данного подполя. Лексические единицы микрополя «Бытовые приборы для приготовления пищи» могут быть дифференцированы на основе следующих признаков [3, 183].

'вид топлива'

Газ	Бензин	Керосин	Дрова или уголь
газовая плита	примус	керосинка	печурка

Например: *Она приходила, и первым долгом надевала фартук, и в узкой передней, где находилась та самая раковина, которой гордился почему-то бедный больной, на деревянном столе зажигала керосинку, и готовила завтрак, и накрывала его в первой комнате на овальном столе* [1, 128].

'объем'

Большого объема	Небольшого объема
печка	примус

Например: *В ней никого не оказалось, и на плите в полумраке стояло безмолвно около десятка потухших примусов* [1, 45].

На основе признаков 'вид топлива' лексемы вступают в родо-видовую связь, так как они имеют одинаковую сему «нагревательный прибор для приготовления пищи, работающий на горячем веществе» и включают конкретные семы. По признаку 'объем' наблюдаем градуальную связь, так как такая связь предполагает называние разной степени обозначаемого понятия, в данном случае разную степень величины нагревательного прибора для приготовления пищи. Оба данных вида связи относятся к «вхождению».

Данное поле включает пять существительных и одно словосочетание типа «прилагательное + существительное».

Это микрополе содержит шесть стилистически нейтральных лексем.

Например: *В ней никого не оказалось, и на плите в полумраке стояло безмолвно около десятка потухших примусов* [1, 45].

К ядру данного микрополя относятся лексемы, имеющие в своем значении сему «нагревательный прибор для приготовления пищи» и выраженные одним стилистически нейтральным существительным. К ближайшей периферии относится словосочетание типа «прилагательное + существительное», к дальней периферии – лексемы, принадлежащие к разговорному стилю [3, 184].

Литература

1. Булгаков М. А. Мастер и Маргарита. Новосибирск: Наука, 1993. – 364 с.
2. Куренкова Т. Н. Лексико-семантическое поле «Еда» в произведениях Н. В. Гоголя, А. П. Чехова, М. А. Булгакова. Автореф. дис... канд. филол. наук. Кемерово, 2008. С. 10-11.
3. Куренкова Т. Н. Лексико-семантическое поле «Еда» в произведениях Н. В. Гоголя, А. П. Чехова, М. А. Булгакова: дис. ...канд. филол. наук. Кемерово, 2008. 248 с.

THE ENGLISH LANGUAGE AS A MEANS OF COMMUNICATION IN SWITZERLAND

Keywords: «lingua franca», Swinglish, borrowings, language domains, ESP («English for special purposes»).

The linguistic status of Switzerland specified as multilingual and exoglossal has been of scientific interest for many decades but modern researches actuate particular attention to the issues of studying Swiss «lingua franca», language of international communication, variety of English known as Swinglish.

Coordination of English with Swiss German is now being researched by professors of Bern University (R. Watts, H. Murray, U. Wegmueller, F. Ali Khan) and Freiburg University (P. Trudgill), Swiss scholars U. Duermueller, Ch. Demont-Heinrich and others.

According to U. Dürmüller's linguistic researches [1], the history of the English language in Switzerland dates back to the middle of the XXth century, to the time when the idea of English functioning in Switzerland was no more than just absurd. Through communication mainly in the field of tourism the Swiss managed to gain the ability to speak English and understand English-speaking guests. The most attractive place for different types of vacation became the Bern Alps. Those who were engaged in tourism found it significant to accommodate to foreigners linguistically.

That is how a lot of processes took place, for example, language contacts, borrowings and tracings. The early borrowings were easily accepted and integrated without changing the structure of Swiss German in the German-speaking part of Switzerland. It was due to the fact that the prevailing amount of borrowings included expressive synonyms for differentiation of various kinds of semantic meaning. For instance, it is stressed that high social prestige of foreign words in comparison with native ones can cause such a phenomenon that is called «elevating to the rank».

Besides the vocabulary of the English language is an open system able to modify itself and be modified due to the dynamic development of the society and communication needs.

The year 1960 was a turning point in the linguistic history of Switzerland. The development of technology, manufacturing and inventions appeared to have English roots of origin. In such domains as economics, science, entertainment and leisure English was so prevailing that it began to endanger other national languages of Switzerland. This phenomenon can be demonstrated by showing the following examples:

Sports

start, finish, break, time-out, clinch, corner, goalkeeper, match, Derby, jockey, foul, bowling, diving, skateboard, bike, snowboard, shaping, jogging, fitness, penalty etc.

Leisure

movie, musical, jazz, fox trot, star, horror, comedy, thriller, blockbuster, western, cowboy, bestseller, prime time, reality show, talk show etc.

Science and technology

computer, chip, microchip, transistor, resistor, transmitter, shuttle, disc, bit, byte, pager, mobile phone, video phone, gamer, radar, scanner, printer, monitor, flash card, e-mail etc.

Medicine

by-pass surgery, two-point discrimination, iodine-containing [iodinated] contrast agent, carcinogenic drug, heart attack etc.

Fashion and make-up industry

make-up, image, fashion, look, eyeliner, mascara, lipstick, foundation, toner, cover etc.

Business and economics

manager, network, rating, presentation, boom, trend, tendency, market, marketing, provider, image maker, merchandiser, realtor, supervisor, promotion etc.

Advertising

roaster, trimmer, toaster, brand, trend, sale, discount, fashion, make up, mixer, shaker etc.

Slogans

Feel the difference

The essence of beauty

Go far. Come close.

Ebel – «The architect of time»

Swatch – «Time is what you make of it, fashion that ticks, you have a second home, why not a second watch? »

Bucherer – «For life's most beautiful moments»

Nestle – «Good food, good life, never felt so true»

Swiss airlines – «Time is everything»

Zurich – The little, big city on the lake or Downtown Switzerland

Bern – Slow down

Signs and warnings

«Customs Control»

«Fasten Seatbelts»

«No smoking»

Public notices

Post Finance

Coop City

Do it + Garden

The house of Brands

Take Express shop

Second hand Jasmine

McClellan

Swiss Lotto Lose online

Hard one – club, bar, lounge

Hair Bay

Since '90s U. Dürmüller [2] has come to the conclusion that 20% of the entertainment sphere in Switzerland is anglicized while the sphere of commerce is anglicized at 50%.

From that time on with the acquisition of English functioning as a language «for special purposes» [2] and «for wider communication» [2] there have been the first attempts to make English a semi-official language and later on «lingua franca».

Without any doubts English or Swinglish (as it is known in Switzerland) constitutes a relevant domain of social matrix because in the epoch of globalization of modern society and miscellaneous spheres of life it is important to have an opportunity to interact and communicate that is one of the most acute issues of modern linguistics and sociolinguistics.

References:

1. Urs Duermueller. Department of English. University of Bern. Switzerland. Models for Multilingual Talk in Europe: [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://duermueller.tripod.com/Englishonly.html>. (Дата обращения: 12.03.2016).
2. Urs Duermueller. University of Bern. English in Switzerland: From Foreign Language to Lingua Franca? [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://duermueller.tripod.com/ECH.html>. (Дата обращения: 12.03.2016).

ДО ПРОБЛЕМИ ФЛОРОЛЕКСЕМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Ключові слова: флоролексема, фразеологічна одиниця, назва квітки.

Keywords: florolexeme, phraseological unit, the name of a flower

У лінгвістичній науці існує багато думок щодо класифікації найменувань для позначення рослинних реалій. Тому існують такі терміни для позначення назв рослин: флоролексеми, ботанізми, ботаноніми, фітоніми, флоризми, та інші. У нашому дослідженні вважаємо за доцільне вживати термін флоролексема, який ґрунтується на семантиці слова флора і позначає рослинний світ.

Як відомо, культурний код – це відповідна національна етнокультурна інформація, що кодується у формі, здатній ідентифікувати культуру, через сукупність вторинних знаків і символів, наділених такими смислами (та їх комбінаціями), які можуть проявлятися в предметах матеріальної і духовної діяльності людини на рівні семіотичного простору [5, 63].

Метою цієї статті є виявлення особливостей паремій та фразеологізмів із компонентом «назва квітки». Це, у свою чергу, передбачає розв'язання наступних завдань: уточнити поняття «назва квітки» на матеріалі англійської, та української мов; виявити спектр назв квіток у фразеологізмах та пареміях досліджуваних мов; встановити універсальні та етноспецифічні риси у виборі назви квітки, як компонента фразеологізмів та паремій. Як зазначає Г. В. Колшанський “суть номінації не в тому, що мовний знак позначає річ, а в тому, що він репрезентує якусь абстракцію, як результат пізнавальної діяльності людини” [2,12].

Особливий інтерес викликають у нас дослідження, присвячені фразеологізмам із рослинним компонентом. Флоролексеми виступають об'єктом дослідження таких вчених, як Л. Белехова, В. Жайворонок, Н. Петрова, А. Сердюк та ін. Проте, не зважаючи на велику кількість праць, присвячених вивченню і фразеологізмів, і функціонуванню назв рослин у мові, залишається нерозв'язаним ряд проблем. Серед них варто виокремити дослідження семантики й структури стійких словосполучень (прислів'їв, приказок, фразеологізмів) із компонентом назва квітки у зіставному аспекті.

Справді, прислів'я і приказки – унікальне явище загальнолюдської культури. У чому ж полягають особливості прислів'їв і приказок різних народів, що роблять їх несхожими на інші словосполучення, фразеологізми і вислови?

Дослідники, називаючи прислів'я мудрими сентенціями, народними афоризмами, максимами, часом сплутують термінологію, що доволі ускладнює їхню класифікацію. Загалом це – універсальні висловлення, логічною основою яких є узагальнене судження, а структурно-мовною базою – речення-узагальнення. Не-

зважаючи на значну схожість, вищезазначені одиниці істотно різняться. Прислів'я, або паремії, часто називають народними афоризмами, хоч між пареміями та афоризмами встановлено такі опозиції: 1) паремія є продуктом колективної уснопоеитичної творчості – афоризм має літературне походження, 2) часова невизначеність виникнення прислів'я – збіг появи авторського афоризму з датою вживання літературного джерела; 3) жива розмовна основа прислів'їв – “печатка книжності” афоризмів і, зрештою, повчальність перших, не притаманна іншим. Паремії – стилі повчальні національно-культурні вислови, які за формою є узагальнено-образними, синтаксично замкненими, семантично цілісними і відтворюваними конструкціями, що виражають специфіку життя й побут кожної окремої національної спільноти. Паремії, як національно-культурні вислови – це повідомлення, що ґрунтуються на певних асоціаціях, розуміння яких вимагає етнолінгвістичних, традиційно-культурних знань, а також обізнаності з національною символікою. Остання, як відомо, акумулює в собі потужні інтеграції смислу.

Семантико-функціональний рівень визначення особливостей флоролексем передбачає активізацію їх здатності набувати статусу стилістично релевантних, тих, що з'являються у художньому тексті, як результат реалізації асоціативної потенції, використовуються як художній засіб [1,47].

Для встановлення семантики компоненту «назва квітки» звертаємося до лексикографічних джерел. Українське «квітка» тлумачиться як: 1. «частина рослини, що виростає на кінці стебла або гілки й складається з маточки, тичинки й пелюсток навколо них; звичайно має різне забарвлення та приємний запах. 2. Ця сама частина рослини, зірвана зі стеблом. 3. Трав'яниста рослина, що має на кінці стебла утворення, яке складається із серцевини й пелюсток навколо неї» [3, 4, 135]. Дана лексема має в українській мові синоніми: «цвіт» і «квіт». Пор.: цвіт – це «квіти (пелюстки) на рослині в період цвітіння. Квітка» [3, 11, 188]; а квіт – «те саме, що квітка» [3, 4, 134].

В англійській мові лексема «квітка» має наступні еквіваленти – «flower», «bloom», «blossom». За словниковими дефініціями «flower» тлумачиться як «1. the colored part of a plant from which the seed or fruit develops. 2. a plant grown for the beauty of its flowers» [7] – (букв. 1. забарвлена частина рослини, з якої виростають насіння або плоди. 2. рослина, яку вирощують заради краси її квітів. Лексеми «bloom» та «blossom» визначаються як синоніми «flower». Отже «bloom»: a flower (usually one on a plant that people admire for its flowers) (букв. квітка, зазвичай одна на рослині, якою люди захоплюються через її квіти); «blossom»: a flower or a mass of flowers, especially on a fruit tree or bush (букв. квітка, або сукупність квітів, особливо на фруктовому дереві або кущі) [6].

Якщо систематизувати назви квітів за їхніми назвами, то можна побачити, що для двох мов універсальними компонентами є наступні назви квіток: англ. red as a rose, укр. червоний як рожа; англ. the white rose of innocence, укр. Рожа і в терню гожа.[4,104]; англ. bed of roses, укр. До роботи недужа, а до танцю як ружа. [4,197]; англ. come up (smelling like) roses, укр. любиш троянду – мирися з колючками; англ. as pure as a lily, укр. несміла, мов лілея біла; англ. the more *camomile* is trodden down the more it spreads, укр. ворожити на пелюстках ромашки; англ. in the season when lilacs are scarce apples will fail, укр. кудаче курка під бузком, а яйця несе в кропиві; to play the shrinking violet; укр. перша жінка, як фіалка, а друга, як грабарка.

Наступні прислів'я з назвою квітів показують шанобливе ставлення українського народу до найрідніших: Нема цвіту білішого над ожиноньку, нема роду милішого над дружиноньку [4,111]. Нема в світі цвіту цвітнішого, як маківочка, нема ж і роду ріднішого, як матіночка [4,120].

Певні фразеологічні одиниці з елементом квітки позначають історичні події чи особи: wars of roses – громадянська війна в Англії (1455-1485) між прибічниками могутніх сімей країни Ланкастерами (їх емблема була – червона троянда) та Йорками (емблема – біла троянда), яка закінчилася перемогою Генрі Тюдора (з сімейства Ланкастерів). Після його одруження з Єлизаветою (з сімейства Йорків) ворожнеча припинилась, що і зумовило появу емблеми Tudor rose «троянди Тюдорів» (накладення білої троянди на червону). [7]

А фразеологічна одиниця flower children (flower people) «діти квітів» – позначає протестний рух молоді в багатьох країнах у 1960тих роках. Вони носили квіти у волоссі, як символ своїх переконань. Діти квітів були частиною руху хіппі і брали активну участь у мирних протестах проти війн (особливо війни у В'єтнамі) [7].

Означення мають велике значення у номінації рослин. Поєднуючись із відповідними назвами рослинного світу, вони можуть доповнювати, розширювати або визначати семантичний зміст флоролексем. Досліджувані означення підкреслюють яскраві, інколи специфічні якості флоролексем, надають індивідуальній характеристики багатьом рослинам.

У подальшому, на нашу думку, варто виконати порівняльно-стилістичний аналіз національно-культурної специфіки стилістичних функцій флороназв поетичних та прозових текстів авторів. Саме тоді ми побачимо національно-культурну специфіку стилістичних функцій тих чи тих номінативних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климкова Л. А. Ассоциативное значение слов в художественном тексте // Филологические науки. – 1991. – №1. – С. 45–54.
2. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1984. – 175 с.
3. Словник української мови: [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. 1-11.
4. Пазяк М.М. Українські прислів'я та приказки: Проблеми пареміології та пареміографії. – К.: Наукова думка, 1984. – 204 с.
5. Українські символи / за ред. М. К. Дмитренка. – К., 1994. – 141 с.
6. Oxford advanced American dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oaadonline.oxfordlearnersdictionaries.com/dictionary/bloom>. (Дата обращения: 15.10.2014).
7. Oxford advanced American dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oaadonline.oxfordlearnersdictionaries.com/dictionary/flower>. (Дата обращения: 15.10.2014).

TERMS AND THEIR DISTINCTIVE FEATURES

Keywords: term, terminological system, metaphorization, terminolexis, determination

A term is a word or a word combination which denotes a concept of special knowledge field or activity. The term enters general lexical system of the language, but only through a specific terminological system [8, p. 508].

The complex study of theoretical questions concerning terminology is represented in the works of such scholars as D. S. Lotte, B. N. Golovin, P. N. Denysov, V. N. Prokhorova, O. O. Reformats'kiy, E. Skorokhodko, O. M. Karpova, R. F. Pronina and others.

A term is a unit of historically formed terminological system which defines concept and its place in the system of other concepts. It is expressed by means of a word or word combination, serves for people's communication connected with unity of specialization and belongs to the dictionary store of the language. New concepts that appear in the language demand new words for their naming. In developing languages, nowadays, nearly ninety percents of new lexis are scientific-technical terms. Over the last years such branches of science as chemistry, cybernetics, biochemistry and computers are highly developing at accelerated pace. It is accompanied by the appearance of terms-neologisms. New terms appear also instead of old ones. The term not only names, but also logically and precisely determines the concept. It includes more information than nonterminological unit of lexis [6, p. 92-93].

By lexico-semantic method, word formation includes new features which are not peculiar for language of the past. Terminological lexis arranges not only scientific, technical, political, manufacturing activities of human society, but also enriches the language of belles-lettres where it is used in both direct and figurative meaning.

- The semantic peculiarities of terms proper are the following:
- Terms should be precise, they should have only one meaning and clear definition (*asthma – a medical condition that causes difficulties in breathing*).
- Terms should correspond to language regulations and forms.
- Terms should be systemic.
- Terms should be relatively free from context.
- Terms should be short in order to form derivatives (*atmosphere – atmospheric disturbances*).
- Terms should be monosemantic within one field.
- Terms should be expressively neutral (*brake gear, line wire*).

According to scholar O. D. Ponomariv, terms are divided into one word terms and terms-word combinations (terms which consist of more than one word). They may be classified according to their structure:

1. Simple word combinations consist, as a rule, of two words – the main and defining one.

2. Complex word combinations, in which defined words define different aspects of the meaning of the main word.

There are such examples of one word terms: *solicitor*, *surgeon*, *asthma* etc. Such word combinations as *electric motor*, *load governor*, *brake landing* etc. belong to the terms-word combinations. With the help of just external qualities terms cannot be cognizable. If a given word denotes a concept and some branch of science operates with this concept, this word is a term.

The majority of terms are nouns as nomination is a bearer of the most important essences in cognition of the reality. The second is occupied by terms adjectives. Sometimes terms are represented by other parts of speech, for instance, adverbs or verbs:

- terms nouns: leprosy, valerian, belladonna, barrister;
- terms adjectives: innocent, guilty;
- terms verbs: to defend, to acquit [3, p. 232].

The term should be monosemantic within one terminological system as a polysemy in this field leads to confusion. Synonymy in terminology is an undesirable phenomenon, but still some synonyms in the sphere of terminology exist. They have an explanatory function. According to A. Ya. Kovalenko, very often a synonymic term appears as an alternative to a borrowed one. These are so-called terms-duplicates. There is a tendency to use a borrowed term in official style and scientific works; and in popular-science literature the terms that were formed on the specific ground are mostly used.

Terms are divided into *generally used* and *strictly specialized*, used only in one sphere. The main sphere of the usage of terminological lexis is official and scientific styles. In the scientific style terms that appeared in the way of metaphorization lost their imagery under the influence of the context. In scientific texts which are appointed for specialists of peculiar sphere terms are not explained. The explanations can be present in popular-science literature.

Terminological lexis is also used in publicist style. But the presence of such lexis should not hinder the apprehension of the text. Here terms are used for naming of the concept as well as for ascertaining the essence of the phenomenon and for revealing its content.

Besides usage of terms in direct meaning, in the publicist style they are used as distinct depicting means. The term could preserve its nominative function, but in the inappropriate context it creates humorous effect.

There are such peculiarities of terms:

- systemacy;
- availability of a definition (for the greatest amount of terms);
- tendency to monosemanticity within the limits of its terminological field;
- absence of expressiveness;
- stylistic neutrality [8, p. 509].

Terms are realised only within one terminological field, outside which the term loses its definitive and systemical characteristics.

Terms are generally associated with a definite branch of science and therefore with a series of other terms belonging to that particular branch of science. Terms know no isolation; they always come in clusters, either in a text on the subject to which they belong, or in special dictionaries which, unlike general dictionaries, make a careful selection of terms. Taken all together, these clusters of terms form the nomenclature, or system of names, for

the objects of study of any particular branch of science. Therefore, it may be said that they belong to the scientific style. But their use is not confined in this style. They may as well appear in other styles – newspaper style, publicist style, belles-lettres style and practically in all other existing styles. But their function in this case changes. They no longer fulfill their basic function, that of bearing an exact reference to a given notion or concept. The function of terms, if encountered in other styles, is either to indicate the technical peculiarities of the subject dealt with, or to make some reference to the occupation of a character whose language would naturally contain special words and expressions [7, p. 69].

Terms differ from words in that they are endowed with a special form of reference, namely they refer to discrete conceptual entities, properties, activities or relations, which constitute the knowledge space of a particular subject field.

Each term should ideally be a clearly defined concept which is systematically related to the other concepts that form the knowledge structure of the text or discourse in question. The choice of the term should reflect this concept effectively and unambiguously, and the outward forms the term takes should be generally acceptable. The term keeps its life and its meaning only for as long as it serves the system of knowledge that gave rise to it. In actual usage, terms are influenced by the same factors as words. If they are long, they are usually shortened in discourse among specialists, with different variants emerging according to the social, formal or even geographical stratification of occurrences of texts. In practice, therefore, variants of a term are encountered without always knowing precisely which of these forms is more widely accepted, or which could be considered the unmarked and neutral to be used as a safe option.

Functioning of technical terms in belles-lettres

Quite a number of researchers have studied a problem of functioning of the term in belles-lettres. These, in particular, are H. O. Abakumova, V. L. Karpova, T.V. Katysh, N. K. Molodid, Ye. V. Panayeva, O. D. Ponomariv and others.

Speaking about the usage of terminological words in artistic texts attention should be paid to the fact that terms lose their stylistic reticence and are used as images [1, p. 127].

The analyses of terminosystem of any language attests that term characteristic does not always meet the requirements which are given to its concept. The usage of term in belles-lettres attests:

- functional equality in relation to other words of general vocabulary;
- in general usage the term gradually becomes a usual mean of figurative thinking which lies in the base of the belles-lettres style [4,p.138].

In a new stylistic context, unemotional by its nature term, can develop emotionally expressive connotations. The usage of terms in fiction is determined by a task which gives the author his/her aesthetic taste and proficiency. In a literary work terms fulfill certain stylistic functions. Terminological words also serve for bright transmission of thought, for creation of original image. The term obtains peculiar expressiveness only when the author intentionally, with stylistic aim, uses it along with language elements of other styles, for example with colloquial words.

Frequency of term usage depends on genre of literature. For example, in fantasy there is often a description of human achievements in the sphere of physics, astronomy, rocket technology, etc. This involves the regular usage of terms in texts. In the fiction terms which give general idea about facts of social, industrial, scientific and other activities that

are described by the author are used [2, p. 137-149]. These terms are not the results of logical evidence which follows one another. They are used just for phenomenon characteristic and serve as one of the means of necessary colouring creation.

The usage of terminolexis in the fiction is fulfilled in different ways. Very often the usage of special words and collocations is determined by means of aesthetic “denetralisation” of words which are deprived of their direct usage of those psychological characteristics which are necessary precondition of the fiction. This is expressed in the usage of original epithets, similes, verbs, mainly those items personify the subject is marked by the term, and endow it with characteristics peculiar to human being.

The increasing usage of terminological vocabulary in artistic works has led to mixing of styles. Scholar V. L. Karpova claimed that one should not understand styles as completely closed systems. They appear on the basis of means of everyday language and evolve within it [2, p. 148]. Before a notion of everyday vocabulary becomes an element of a certain stylistic system it should develop its inner structure. However, when it enters the system, the links with other styles are not being broken.

That is why there are no absolute borders between different styles and that causes their penetration into one another. The difference between the belles-lettres and scientific styles, however, is obvious. The former is based on the creation of emotional effect whereas the latter orients on the logical aspect of the notion. The term is used in the scientific texts to depict objective reality and in artistic works – to create expression.

The following types of stylistic usage of terms can be differentiated:

- fixation of terms on the scientific level;
- usage of terms in everyday speech;
- complete determinologization (figurative meaning) [5, p. 212].

A great bulk of terminological vocabulary penetrates into modern literature and acquires new meanings, connotations or shades of meanings. Artistic literature reverberates life that is why it has to apply to subjects, problems and facts connected with the development of modern science and technology.

Functional approach of terminology focuses on its communicative role taking into account connotative layers, shrewd cognition of a language as means of thought shaping, accumulation of people’s history, intellectualization of nation [5, p. 196]. One should differentiate between the most commonly used terms and their perception. The terms in artistic prose that are used only in the scientific meaning may be differently perceived by readers. The degree of their understanding depends on the level of education and specific preparation for perception. Thus, in language an exact definition is important for a term to become a component of a certain terminological system; whereas in speech the most important factor is to preserve the core of the meaning, connotation. When a term enters a system of general vocabulary its conceptual, specific relationships are less important than those which they make with the words that denote widely known notions.

The most common functions of terms in poetry are:

- to make the verse sound soft;
- to create expressiveness;
- to give emotional colouring to the verse;
- to represent author’s understanding of the world, their associations;
- to depict real fact (very rarely).

I.R. Galperin states, "If terms in scientific prose are the most popular means of expressing scientific notions and fulfill a scientific-cognitive function, then in artistic prose they fulfill a special function – stylistic" [7, p. 48]. Sometimes terms in artistic texts are used as means of verbal characteristic of characters. In this case scientific and technical terms are used as imaginary means of indirect description of environment, situation, interests of characters of the text. To understand the text, a reader needn't know the content of these terms. In some cases special terminology in character's direct speech creates not so much verbal portrait, but satirical effect [7, p. 59].

Depending on the meaning and function in which terms are used in a prose work, three types of terms can be differentiated. According to scholar V. L. Karpova, the first type comprises terms which are used in the direct nominative meaning. Terms used simultaneously in direct as well as in metaphorical meaning constitute the second type. In this type changes concern the bigger amount of terminological features including the most crucial ones. But ties between a term and its terminological system are not completely destroyed. Figurative meaning of the term is considered to be temporal one, the one evoked by the context. Direct meaning of the word is a background, foundation for metaphorical meaning. Contrast of direct and figurative meanings of the word within one context always attracts attention. This usage is always expressive. Within this type another subtype can be differentiated: a term is used in figurative meaning which appeared not on the basis of its direct nominative meaning but on the basis of associations connected with the shades of psychological system. In this case the word is no longer perceived as a term which has a definite meaning, refers to a definite notion and belongs to a certain terminological system. Its role in artistic work is defined by those features which are additional regarding a term proper and sometimes even undesirable. The usage of terms, not for the sake of realistic depiction but rather to characterize inner psychological state of the narrator, is possible only in belles-lettres and if used beyond it is perceived as an artistic element.

The third type appears on the basis of secondary figurative usage of terminological vocabulary. Terms become widely used and understandable words and also turn into another stylistic category which is different from terminology. On this stage terms are metaphorized and despecialized; they acquire new meaning in literary language, i. e. they determinologize [2, p. 139-140]. The process of determinologization shows intercommunication of terminological and nonterminological lexis [8, p. 508]. Determinologization is one of the methods of enriching the lexical system of a language through measure's narrowing of semantic structure of the term and its usage in a figurative meaning in the artistic text or in oral speech. Determinologized lexis is productively used in the artistic text by enriching and diversifying stylistic opportunities of the language.

One of the ways of determinologization is generalization, i. e. a word acquires new spheres of usage. This process is opposite to that of terminologization: once terminological words were established as names of notions deprived of emotional colouring; now terms join the general vocabulary and no more have their specific meanings. This procedure, however, is not a complete process because their acoustic forms are not changed and can evoke some associations with the spheres they were taken from. Broadening of term usage results in broadening of its' meanings. However, usage of terms, even not in terminological semantic and stylistic aspect, is artistically justified only when the main, primary meaning is preserved in the consciousness of readers, when a terminological word is preserved in terms of its relations to a

certain system of notions. Its aesthetic “determinologization” is caused by difference between common for this word lingual surrounding and its usage in artistic language.

To summarize, the study of lexicology defines a term as a special word or word combination which is used for precise expression of a concept from any sphere of knowledge – science, techology, production, art, etc. It is generally known that functioning of scientific-terminological lexis is not limited to the spheres of its direct usage, that is to spheres of scientific researches. Terminolexis is not merely terminological any longer, it has obtained new figurative meanings and entered fiction.

References:

1. Карпова О. М. Лексикографическая терминология и ее описание / О. М. Карпова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2001. – № 2. – С. 126–134.
2. Карпова В. Л. Термін і художнє слово / В. Л. Карпова // Науково-технічний прогрес і мова. – К., 1978. – С. 137–149.
3. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад: [навч. посіб.] / А. Я. Коваленко. – Тернопіль: Вид-во Карп'юка, 2001. – 284 с.
4. Молодід Т.К. Метафоризація термінів / Т. К. Молодід // Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 135–149.
5. Панько Т. І. Українське термінознавство: [підруч.] / Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
6. Пронина Р. Ф. Перевод английской научно-технической литературы: [учеб. пособ. для вузов] / Р. Ф. Пронина. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. школа, 1986. – 175 с.
7. Galperin I. R. Stylistics. / I. R. Galperin. – Moscow: Higher School Publishing House, 1971. – 343 p.
8. Літературний словник-довідник [уклад. Р. Гром'як та ін.]. – К.: Академія, 1997. – 752 с.

КУЛЬТУРА МОВНОГО СПІЛКУВАННЯ В ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Ключові слова: навчальний процес, знання, мовне спілкування, навчально-мовна ситуація, дидактична та стимулююча функції.

На сучасному етапі відбувається реформування навчального процесу в вузах України відповідно до загальноєвропейських вимог до якості освіти. Підготовка молодих спеціалістів в контексті перебудови вищої освіти може бути успішною лише за умови науково обґрунтованої оптимізації всіх чинників навчального процесу з урахуванням культурного контексту, в якому особистість може й повинна реалізувати свою сутність.

Навчальний процес не слід розглядати в чистому вигляді: його учасники приносять із собою в аудиторії, лабораторії, читальні зали специфіку свого особистісного буття й впливу соціального середовища, вихори політичних пристрастей і відгомін вузькогрупових симпатій. Слово, мовлене в аудиторії, падає на різний ґрунт: у кожного студента своя душа, свій життєвий досвід. Отже, перш за все необхідно звернути увагу саме на цей аспект, адже молодий спеціаліст повинен бути духовно загартованим і органічно (неформально) причетним до культури. З вузу він повинен вийти з належними й фаховими рисами.

Виходячи з цього, формуються нові вимоги до змісту професійної підготовки майбутнього спеціаліста, обов'язковими компонентами якого є:

1. Знання про самого себе, про сутність своїх особистісно-професійних особливостей, слабких та сильних сторін: формування здатності до самопізнання, самоаналізу, адекватної самооцінки.

2. Знання та розуміння міжлюдських стосунків: уміння оцінити реакцію і поведінку людини в певній навчальній і соціальній ситуації; уміння розпізнати стрижневу установку людини або роль, в якій вона виступатиме в тій чи іншій ситуації; уміння налагодити зворотний зв'язок; уміння розподіляти свою діяльність, увагу, час; уміння розв'язувати конфлікти;

3. Знання в галузі суспільних наук (академічні дисципліни): розуміння своєї власної і чужої культури.

Здобута індивідом освіта допомагає йому прилучатися до розуміння загальнолюдських цінностей. У цьому процесі виняткова роль належить мові: слово виступає як знак, що фіксує аспект пізнаної реальності або гіпотетичний феномен, а також має конкретне значення, валентність якого залежить від контексту. [1]

Для мовного спілкування важливе значення має розуміння того, що включене у сферу обговорення. На особливу увагу заслуговує ситуація, яка є одним з кращих методів активізації вивчення і використання мови. Навчально-мовні ситуації повинні виконувати дві основні функції: дидактичну та стимулюючу. В навчальному процесі моделювання суб'єктів спілкування здійснюються за допомогою ролей, які

пропонують студентам, і від правильності і підбору та оперування ними в значній мірі залежить результативність навчання.

Для ефективного використання рольового компоненту необхідно мати чітке уявлення про особливість ролей, їх функцій в навчальному процесі, умови, які забезпечують їх реалізацію. Викладач повинен моделювати такі умови іншомовного спілкування, які сприяють, з одного боку, досягненню визначеної методичної цілі, з іншого – викликають стійкі, реально діючі позитивні мотиви до спілкування мовою, яка вивчається. [3]

Ситуації можна моделювати різними способами: за допомогою наочності, мовного опису, інсценування. На заняттях доцільно використовувати також природні ситуації студентського життя. Навчально-мовні ситуації повинні створюватись з урахуванням основних умов формування мовних навичок та вмій, тільки в такому випадку може бути реалізована їх дидактична функція. Про реалізацію стимулюючої функції можна говорити в такому випадку, коли у студента з'явилося бажання активно брати участь в іншому спілкуванні. Але буває, що ситуація, створена викладачем, може стати ситуацією мовчання (коли задані умови виступають у протиріччя з особистими якостями студента); ситуацією формальної участі (коли мовні дії обумовлені навчальними потребами: соціальною роллю студента, змушеного підкорятись викладачу, страх отримати погану оцінку і т.д.). Правильно модельовані ситуації підвищують інтерес до іноземної мови, заохочують взяти участь в іншомовній комунікативній діяльності, підвищують ефективність занять. [2, 3]

Щоб мовне спілкування допомагало взаєморозумінню, потрібна *відкритість* до думки іншої людини, а це означає, що ми приводимо чужу думку у відповідність до цілісності наших власних думок, або навпаки. Слід уважно слухати співбесідника, перевіряючи правильність сприйняття слів. Що зробити, щоб донести мою істину до душі та серця студента? По-перше, необхідно враховувати різницю культурного рівня (в тому числі мовної культури) і завжди робити на це поправку; по-друге, прагнути бути зрозумілим, але не опускаючись до примітивного рівня; по-третє, пам'ятати, що треба *не передати* іншому знання, а вчити *здобувати* ці знання, щоб у майбутньому стати партнером, співбесідником.

Література

1. Бухбіндер В.А. Методика інтенсивного навчання іноземними мовами/ В.А. Бухбіндер, Г.А.Китайгородська. – К., 1983.
2. Заніна Н.Б. Особливості навчання граматичному оформленню усної мови інтенсивному курсі/ Н.Б.Заніна. – Курськ, 1990.
3. Токменко О. Інформаційні технології у викладанні іноземних мов: сьогодні і скрізь віки/ О. Токменко// Іноземні мови в навчальних закладах. – 2006. – №2. – С.98-100.

Присяник О.П.

Доцент, кандидат філологічних наук
Харківський національний
економічний університет ім. С.Кузнеця
Кафедра педагогіки та іноземної філології

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИНУЛИ НА УСПІХ «КУРСУ ЗАГАЛЬНОЇ ЛІНГВІСТИКИ» ФЕРДИНАНДА ДЕ СОССЮРА

Ключові слова: теорія, лінгвістика, мова, мовлення, антропоцентризм

Keywords: theory, linguistics, language, speech, anthropocentrism

Зміна наукової парадигми на зламі XIX-XX століть спричинила розмаїття наукових розвідок у науках взагалі, і в суспільно-гуманітарних зокрема. Для виявлення екстралінгвістичних факторів, що вплинули на успіх «Курсу загальної лінгвістики», слід розглянути загальну ситуацію у науці у період перед першою світовою війною та після закінчення війни. Огляд цієї ситуації дасть розуміння філософських та соціологічних передумов успіху «Курсу».

У філософії того часу відбувається відхід від позитивізму і матеріалізму в бік системцентризму, феноменології, прагматизму, функціоналізму та антропоцентризму. З'являються наукові праці Габріеля Тарда, Еміля Дюркгейма, Гюстава Лебона, Едмунда Гуссерля, Франца Бретано, Германа Когена, Ернста Кассіра, Уіл'яма Джемса, Яна Бодуена де Куртене, Фердинанда де Соссюра та інших вчених, котрі починають критикувати підвалини вузького історизму, позитивізму та атомізму.

Відбувається активна суперечка з позитивізмом системцентристів (теорія гештальту, феноменологія, організмісти, які вважали ціле важливішим за частину, а панхронічний інваріантний стан важливішим за одноразовий акт чи перманентні зміни), антропоцентристів (неокантизм) і психологістів, що вбачали суть мови в інформаційних психічних процесах, які відбуваються у людському досвіді, різного типу індивідуалістів (наприклад, школи Бенедето Кроче чи Карла Фослера, які стверджували, що мова це індивідуальна творчість). Позитивісти як атомісти саме часткове чи одиничне вважали важливішим за ціле, намагались звести дослідження до опису зовнішніх проявів чи матеріальних об'єктів, а сутність досліджуваного об'єкту – до еволюційних змін й причинно-наслідкових стосунків. Цей останній момент, на наш погляд, виникав не стільки з самого позитивізму (хоча природознавчі тенденції, які лежали в основі позитивізму, істотно пов'язані з теорією еволюції), скільки з того, що вся наука XIX століття ґрунтувалася на теорії еволюції та вважала історизм основою для суспільних та гуманітарних досліджень. Критики позитивістів закликали ж вивчати мову як функціональне явище, як актуальну діяльність, що здійснюється з конкретною метою та функціонує у сучасному суспільстві, яким володіє та розпоряджається конкретна людина. Перш за все, як писав у 1901 році у своїй оцінці тенденцій у мовознавстві на межі століть Бодуен де Куртене: «значною мірою відбулося визволення від впливу філології, від переваги літери над звуком;

розпочали строго розрізняти усне мовлення від написаного тексту» [8, 6]. Завдання мовознавства ХХ століття, на думку польсько-російського лінгвіста, полягало у тому, щоб «виходити всюди і завжди з дослідження живих мов, доступних для спостереження, і лише потім переходити до розгляду мов, відображених лише у писемних пам'ятках давнини» [8, 16]. Ідентична точка зору представлена у «Курсі»: «об'єктом лінгвістики є не сполучення слова написаного зі словом усним, а виключно це останнє» [17, 37], «перші лінгвісти [...] щораз опинялися на слизькому; відступитися від літери означало для них втратити ґрунт під ногами; тоді як для нас – це перший крок до наукової істини, бо необхідну підтримку ми знаходимо саме у вивченні звуків» [8, 47] і загалом «Мова – це система, що ґрунтується на психічному протиставленні акустичних вражень [...]» [8, 48].

Центр уваги у мовознавчій проблематиці на початку ХХ ст. переміщується з письма на усне спілкування, з минулого на сучасне, з книжкової культури й літератури – на живу усну комунікацію, з елітарної культури – на повсякденне спілкування, з дослідження причин виникнення й розвитку мови – на зацікавлення прагматикою її функціонування.

Мовознавча думка кінця ХІХ століття поступово відходить від однозначного прив'язування мовознавства до історії культури і починає орієнтуватися на психосоціальні та біофізіологічні дослідження: «Мовні узагальнення будуть охоплювати все більш широкі кола і все більше поєднувати мовознавство з іншими науками: з психологією, з антропологією, з соціологією, з біологією (...) Але мовознавство може принести користь у найближчому майбутньому, лише якщо визволиться від вимушеного союзу з філологією і історією літератури» [8, 18]. Як бачимо, цей проект Бодуена де Куртене у ХХ столітті так і не був довершений, хоча перенесення акценту з філології на соціопсихологію та семіотику дійсно відбулось. Проте початки такої методологічної постави у системній формі були закладені саме «Курсом», з тексту якого ясно виникало, що мова – це універсальний функціональний засіб спілкування і вираження інтенції в усіх сферах життєдіяльності, а не культурне надбання чи містичний «дух» народу. Соссюр, як і Бодуен, однозначно стояв на антифілологічних позиціях у мовознавстві: «Стосовно філології, то [...] остання чітко відрізняється від лінгвістики, незважаючи на спільні точки дотику та взаємні послуги» [17, 17]. В «Нотатках з загальної лінгвістики» Соссюр наполягає на радикальному відмежуванні лінгвістики від філології: «Якщо ніхто не змішує літературознавство й філологію, котрі дуже тісно пов'язані, то, навпаки, дуже [часто плутають філологію і лінгвістику]» [16, 65]). Про цю ж характерну рису соссюрівського наукового світогляду згадують і дослідники його творчості: «Тема відмінності між лінгвістикою і філологією була однією з улюблених тем Соссюра, включаючи його приватні розмови [...] для Соссюра відмінність між філологічним і лінгвістичним підходами до розгляду фактів полягає в систематичному характері другого, котрий приводить від фактів до «законів», до системи» [14, 300]. У «Курсі» ідея відмежування лінгвістики від філології набуває ще радикальнішого вигляду, оскільки Сеше приписав Соссюрові не лише це протиставлення, але й протиставлення лінгвістики будь-яким іншим наукам: «Вчинивши так (однозначно не відокремивши об'єкт мовознавства – О.П.), відчинимо двері перед цілою низкою наук: психологією, антропологією, нормативною граматику, філологією тощо, які, через методологічну помилку, можуть претенду-

вати на мовну діяльність як на один із своїх об'єктів» [17, 19-20]. Звернімось ще раз до «Нотаток»: «Лінгвіст, який є лише лінгвістом, і ніким більше, на мою думку, не в стані знайти вірний шлях класифікації фактів. Поступово психологія повинна практично взяти нашу науку під свою опіку, тому що вона неминуче прийде до розуміння того, що мова не просто є однією з її об'єктів вивчення, а основою будь-якого психологічного дослідження» [16, 152]. Так що важко вважати Соссюра прибором «чистого» мовознавства, і у цьому він цілком поділяв думку Бодуена про те, що «Мовознавство буде ставати все більш точною наукою також у залежності від того, наскільки у його базовій науці, у психології, буде вдосконалюватись метод якісного аналізу» [8, 18].

Щодо соціологічних передумов змін у мовознавчій думці перелому століть, можна сказати, що розвиток капіталізму, процеси демократизації, народження і розвиток егалітарних рухів, секуляризація науки та суспільства призвели до інтересу до нижчих прошарків населення, їхньої культури і до натуральних форм розвитку суспільства. Як писав Бодуен де Куртене, «минулий аристократизм, привитий уклінністю перед ерудицією філології, що визнає вартими дослідження тільки шляхетні мови, літературні мови, які мають на собі знак сакральності чи величності, – цей аристократизм мусив відступити перед зростаючою демократизацією мовознавчої думки. Сьогодні немає такої мови, яка б не вважалася вартою вивчення» [8, 6-7].

У психології кінця XIX ст. школа фрейдизму і пов'язані з нею напрямки (у т.ч. психологія натовпу Лебона чи психологія волі Джемса) відкривають несвідоме і підсвідоме, що дало можливість пов'язати мовні стани й процеси з психологічною синергією. Як писав наприкінці століття Герман Пауль, «Найзнаменнішим досягненням сучасної психології є, можливо, відкриття того, що багато психічних процесів протікає не зовсім свідомо і що все, що побувало у свідомості, залишається як потенція у сфері несвідомого» [18, 46]. Крім того, тоді ж, під кінець століття у психології з'являються концепції, які остаточно і переконливо доводять психічну основу мислення, закриваючи проблему понадособового характеру раціональності і логіки (вюрцбурзька школа, гештальтпсихологія). У результаті усі ці явища спричиняють зростання інтересу до мови як до явища, що самоорганізується, як до знаряддя спілкування і виразу думки, як до психосоціальної функції, і, як підсумок, починається радикальний відхід від філології XIX століття та від філологізму як такого.

Друга половина XIX століття породжує нове зацікавлення дещо забутими поглядами Імануїла Канта. Втомлені позитивізмом філософи й науковці шукають інші підстави пізнання суспільно-гуманітарної сфери життя. Рух «назад до Канта» на переломі століть породжує ряд шкіл неокантіанства (у тому числі реляціонізм Когена, номотетизм В. Віндельбанда і символізм Кассірера). Кантіанство подвійно вплинуло на розвиток суспільних і гуманітарних наук. По-перше, як концепція антропоцентрична, в основі якої є бачення культури і цивілізації крізь призму поняття людини, а по-друге, як концепція дедукційно-сутнісна, що проблеми есенції (з'ясування суті) об'єкту висуває на перший план, а проблеми історичної змінності відсуває у тло. Покидаючи філологію, мовознавці другої половини XIX ст. шукали нові шляхи – у національній культурі (етнопсихологія), природі організму (психофізіології), просторових чинниках (лінгвогеографія), художній творчості (концепції творчого духу), виходячи далеко поза сутнісні параметри мовного досвіду – людську психіку

і суспільну інтеракцію. Повернення до кантіанства дозволило побачити власне антропоцентричну підставу мовознавства – психічну і соціальну одночасно.

Історичний психологізм Хеймана Штейнтала (розуміння мови як духу або психології народу) підготував появу у мовознавстві соціального антропоцентризму, а індивідуальний психологізм позитивістів (Герман Пауль) – антропоцентризму функціонального. Суттєвим ударом по метафізиці стала праця Пауля «Принципи історії мови», одне з ключових положень котрої – «[...] гіпостазування абстрагованих понять деформує правдиву сутність процесів. Усі психічні процеси протікають лише у психіці індивіда і ніде більше. Ані народний дух, ані такі його елементи, як мистецтво, релігія і т. д., не мають самостійного буття, а значить, в них і між ними нічого не може відбуватися. Ці абстракції повинні бути рішуче видалені. «Геть усі абстракції» [18, 34] – залишило істотний слід на поглядах як Бодуена, так і Соссюра. Пор.: «було зауважено, що мова не може існувати незалежно від людини. Більше того, мова як фізичне явище взагалі не існує, а основа індивідуальної спадкоємності мови – виключно психічна» [8, 7]. Саме така базова ідея лежить і в основі багатьох положень «Курсу»: «Мовні знаки, хоча й психічні за своєю суттю, разом із тим не є абстракціями; закріплені згодою колективу асоціації, сукупність яких і складає мову, є реальністю, локалізованою у мозку» [17, 27]. У іншій праці Бодуен зауважує, що «мова як ціле існує тільки *in potentia* Слова не тіла і не частини тіла: вони появляються як комплекси значущих звуків, як значущі співзвучності лише тоді, коли людина говорить, а як уявлення значущих співзвучностей вони існують у мозку, в розумі людини тільки тоді, коли вона ними думає» [4, 75].

Проте обидва вчених зуміли подолати вузький індивідуальний психологізм і методологічний індуктивізм позитивістів. В їхніх концепціях психічне розглядається одночасно як суспільне, а суспільне завжди має форму психічного, натомість часткове, особливо конкретне психо-фізіологічне набуває сенсу й значущості лише у межах цілого, системи. Система при цьому розуміється не як сукупність позитивних, матеріальних субстанцій, а як упорядкована сукупність інформаційних відношень. Висунення системності на перший план одночасно з зосередженням на синхронічному стані мови (та відхід від притаманного усьому XIX ст. історизму) безпосередньо пов'язане з поверненням філософії від Гегеля і від позитивізму до Канта. На думку неокантіанців, які запровадили «моду» на реляціонізм, «для пізнання істотне значення мають не самі речі, а відношення – стосунки, що існують між ними» [22, 225]. Саме так трактується мова як система не лише у «Курсі», але й у «Нотатках» Соссюра. Системність як концепція різнорівневого упорядкування відношень стала на довгі десятиліття розпізнавальним знаком XX ст. не лише у мовознавстві. Щоправда сама ідея системи трактувалася мовознавцями й філософами мови по-різному у залежності від їхньої методологічної і світоглядної позиції. Одні пішли слідом за Марксом, Дюркгеймом і Гуссерлем та локалізували мовну систему в об'єктивованому соціальному чи інтелігібельному просторі, інші, слідом за Кантом, Тардом чи Виготським вбачали її місце у соціалізованій психіці індивіда.

Сама ідея системності змусила науковців переглянути розуміння людини як суспільно-психологічного функціонального цілого. Наприкінці XIX століття з'являються нові ідеї – соціопсихологізм і психосоціологізм (І.Тен, Е.Ренан), які лягли в основу нового антропоцентризму Соссюра й Бодуена де Куртене (а також інших

представників казанської школи). Мовознавча думка початку ХХ століття поступово відходить від натуралістичного розуміння мови – рівною мірою, як еволюючого організму (вираженого у генеалогії компаративістів), так і фізичного простору (вираженого молодогограматичною теорією хвиль). Не випадково, обидві ці концепції були піддані нищівній критиці з боку Бодуена де Куртене: «Хто вважає мову організмом, той його уособлює, розглядаючи його у повному абстрагуванні від носія, від людини, і повинен визнати вірогідними розповіді одного француза, що у 1912 році слова не долітали до вуха слухача і мерзли на половині шляху. Адже якщо мова організм, то, мабуть, це дуже ніжний організм, і слова, як частини цього організму, не витримували сильного російського морозу» [4, 75-76], а теорія хвиль І. Шмідта «... викликає у нас уявлення, що мова, відірвана від людини, є плинною рідкою субстанцією, чимсь на зразок води чи навіть отруйних газів» [6, 343].

Наприкінці ХІХ ст. інтенсивно розвивається психологічна і феноменологічна соціологія. Соссюр уважно слідкує за дискусією Тарда й Дюркгейма, співчуваючи психосоціологічному реляціонізму Тарда на противагу соціологічному реалізму Дюркгейма. (Більш докладно див.: Просяник О.П. «Сущность социальности в теориях Г. Тарда, Э. Дюркгейма и Ф. де Соссюра // Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки.- № 1-2. – Том 1. – Донецьк, 2013. – С. 253-260.) Психосоціологізм (поряд з соціологічним реалізмом чи феноменологічним соціологізмом) з початку ХХ ст. поступово набуває рис методологічної основи гуманітарних та суспільних наук. Підкреслимо, що соціальна психологія виникає як наукова концепція тільки у першому десятилітті ХХ ст., тому спертися на її постулати Бодуен чи Соссюр на переломі століть аж ніяк не могли. Проте це саме вони значною мірою підштовхували психологів у керунку «соціологізації» їхньої науки. Обидва науковці однозначно бачили мовознавство як науку соціально-психологічну (а Соссюр, додатково, як семіологічну).

Бодуен де Куртене ще перед Соссюром однозначно суміщує онтологічний психологізм та телеологічно-каузальний соціологізм у єдину методологічну концепцію: «Першою, кардинальною вимогою об'єктивного дослідження має бути визнане переконання у безумовній психічності (психологічності) і соціальності (соціологічності) людського мовлення» [8, 17], а також: «Оскільки мова можлива лише у людському суспільстві, то крім психічної сторони ми повинні відзначати у ній завжди сторону соціальну. Підставою мовознавства повинна служити не тільки індивідуальна психологія, але й соціологія (досі, на жаль, не настільки ще опрацьована, щоб можна було користуватись її готовими висновками)» [3, 348]. Соссюрівська концепція мови як системи психологічних за своєю онтологічною суттю знаків і моделей мовленнєвої поведінки, одночасно стверджувала виключно соціальний характер мови як продукту та знаряддя: «Мовна діяльність має дві сторони: індивідуальну та суспільну, причому зрозуміти їх окремо одна від одної неможливо» [3, 19]. Ця ідея ясно проглядалась навіть крізь спроби Сеше феноменологізувати її поняттям «в собі і для себе».

Попередні мовознавчі методології, об'єктивізуючи мову, могли ігнорувати проголошену ще В.фон Гумбольдтом антиномію суспільного і індивідуального у мовному досвіді. У випадку метафізики ідея духу чи психіки народу (суспільної мови) якимось надприроднім шляхом ототожнювалась з ідеєю душі чи психіки окремої

людини (індивідуальної мови) і не вимагала спеціальних доказів. У позитивістичних концепціях вистачило розглядати психофізіологію мовлення як частину єдиного природного енергоматеріального континууму, щоб пояснити подібність індивідуальних мов по аналогії з філогенетичною подібністю організмів. Нова психосоціальна перспектива змусила мовознавців перелому століть звернутись до поняття комунікації як джерела соціалізації індивідуальних мовних досвідів. А це, у свою чергу, змусило до встановлення принципово семіотичного характеру мовної діяльності. З'являється поняття мовного знаку як неприродної, суспільної конвенції. Основи семіотично-конвенціонального розуміння мовної діяльності були закладені видатним американським попередником Соссюра У.Уїтні, чия книжка стала своєрідним поштовхом до теоретичних узагальнень швейцарського лінгвіста. Саме таку психосоціальну, конвенціональну і семіологічну методологічну перспективу системно запропонував «Курс загального мовознавства». На думку Н. Слюсареві, «Новим і своєрідним є у Соссюра пояснення суспільного як семіологічного, у чому він випередив сучасне йому мовознавство на добрих півстоліття» [15, 19]. Семіотичний характер вбачав у мовній діяльності і Бодуен, для якого мова складається «з багатьох випадкових символів, пов'язаних найрізноманітнішим чином» [5, 209]. У іншій роботі Бодуен звертає увагу на арбітральність мовних знаків: «переважна частина слів людської мови – лише випадкові символи, що за інших обставин могли б сформуватись зовсім інакше – абсолютно незалежні від чуттєвих вражень, що їх викликали [...]. Слова людської мови [...] жодною мірою не є просто знаками певних конкретних проявів, а становлять собою абстракції, котрим прямо не відповідає у зовнішньому світі нічого безпосередньо чуттєвого» [7, 261-262].

Зміщення акцентів на психологію та соціологію живого мовного спілкування стало суттєвим ударом по історизму XIX ст. Стали народжуватися ідеї про те, що мова це цілісна, існуюча тут і зараз функціональна система і що кожна складова цієї системи залежить від її цілісності. Саме Бодуен де Куртене і Соссюр зробили найважливіше на той час відкриття – відокремили мовну потенцію від мовленнєвого акта і, відповідно, мовну систему від процесів користування мовою. При цьому обидва ці об'єкти мовознавчої рефлексії обидва розуміли антропоцентрично, тобто як функції людської діяльності, а не як природні явища чи метафізичні сутності. Одним з найістотніших моментів «Курсу» є послідовне й повне протиставлення мовної системи (*langue*) усному висловлюванню або ж мовленню (*parole*). Це розрізнення стане ключовим для усього мовознавства у XX ст. та покладе початок сучасній лінгвістиці.

Після першої світової війни цілком зрозумілим був інтелектуальний голод, пов'язаний з поверненням до мирного життя та науки. Світова війна посилила тенденції, що назрівали перед її початком: демократизація, технологізація суспільства, глобалізм, тобто нагальні проблеми стають важливішими за дослідження пам'яток минулого, а світова (загальноантропологічна) перспектива – важливішою за перспективу вузько індоєвропейську. Займатися лінгвістикою у той час означало вивчення реального мовного досвіду як узагальненої системи, а не лише доступних для обраних філологічних текстів та літературних мов. Це стало першим кроком до глобалізації, за якої «змішуються» мови та люди. Мовознавство міжвоєнного періоду істотно зміщується з ідеографічної перспективи на номотетичну, тобто все менше займається частковими історичними фактами (якими були пам'ятки

писемності – основа філології), та все більше – загальними засадами мовного досвіду та мови як такої.

Під час світової війни цілком натуральним було те, що маси людей реально зустрілися з багатьма іншими мовами. Це дозволило усвідомити собі сутність мови як функціонального засобу спілкування та вираження власних інтенцій на відміну від пануючого у XIX ст. погляду на мову як на дух чи психологію народу, або ж як на сукупність письмових текстів чи психофізіологічну здатність організму. Ця ідея дуже влучно була виражена Бодуеном де Куртене: «Мова не є ані замкнутим у собі організмом, ані недоторканим ідолом, вона становить собою знаряддя і діяльність» [2, 140]. У «Курсі» ця ж думка про інструментальний і діяльнісний характер мови виражена формулою «мова – це водночас і знаряддя, і продукт мовлення» [17, 32].

Отже, книга Соссюра (при усьому тому, що не була вона повною мірою його книжкою, а лише містила певні загальні положення його концепції) виявилась на часі не лише у Європі, але й (завдяки повоєнній глобалізації культури) в усьому світі. Нагадаємо, що першою мовою, на яку була вона перекладена, була японська (не останню роль у цьому відіграв учень Бодуена де Куртене японіст Євген Поліванов).

Чому ми вважаємо, що «Курс загальної лінгвістики» став вчасною науковою подією і незалежно від того, якою мірою ця монографія відповідала поглядам швейцарського ученого, усе ж треба віддати належне Альберу Сеше і Шарлю Баллі? Уперше в історії мовознавства було представлено цілісне й системне пояснення суті мови та мовлення, а також людської мовної діяльності як такої. За усіх притаманних їй позитивних рис, книжка Пауля [18] була швидше описом психологічних процесів, що лежать в основі мовних змін, і нічого не пояснювала у суто лінгвістичному теоретичному плані. Звісно, у 1883 році побачила світ книга М.В. Крушевського «Нарис науки про мову», саме цей текст був знаний Соссюром [23], а у 1892 році виходить праця О.О. Потебні «Думка та мова»; обидві були істотними розвідками з теоретичної лінгвістики, але все ж вони не були систематичними та такими, що охоплюють цілісний мовний досвід людини. До того ж перша була критично сприйнята у молодогограматичній Німеччині, а другу взагалі не знали у Європі. Натомість, як пише Ю. К. Лекомцев, «Ідеї соссюрівського «Курсу» допомогли подолати кризу і відкрили перед лінгвістикою нові перспективи. У розвитку лінгвістики за наступні роки значне місце займає боротьба за різноманітні інтерпретації теорії Ф. де Соссюра» [12, 90]. На думку В.Алпатова, «публікація «Курсу» у тому вигляді, в якому він став знаним світовій науці, значила дуже багато. Ряд ідей у ньому виявився цілком новим: досить назвати спробу розгляду мови як системи відношень чи принципи семіології [...]». Багато питань було вперше чітко поставлено в «Курсі». Багато проблем, над якими бились покоління мовознавців, було Ф. де Соссюром або більшою чи меншою мірою переконливо вирішено, як проблема суспільного і індивідуального в мові, або ж просто «закриті» (у всякому випадку, для кількох поколінь лінгвістів), як проблеми природнього зв'язку звучання і значення, причин змін у мові» [1, 141]. Проте були й такі, хто з меншим ентузіазмом оцінював вплив «Курсу» на тогочасне мовознавство: «Курс загальної лінгвістики», з одного боку, виявився сприятливим для наступних праць, а з другого боку, сприяв виникненню досить безплідних теорій» [11, 57].

У післявоєнний період розпочинається популяризація теорії Соссюра, викладеної у «Курсі загальної лінгвістики» (у теоретично-методологічній версії Сеше і

Баллі), та з'являється ряд наукових шкіл, які тією чи іншою мірою вбачали свої теоретичні джерела у концепції «Курсу». Не всі сприйняли концепції, викладені у «Курсі» однаково. Не усі також запозичили з поглядів Соссюра, зреферованих у «Курсі», одне й теж. Часом такі запозичення мали характер негативний, оскільки критики поглядів швейцарського лінгвіста робили власні відкриття, саме заперечуючи ті чи інші положення «Курсу». Як пише Н.Слюсарева, «[...] критики теорії Соссюра обирали у якості мішені для нападок її різноманітні компоненти, так само як і її прихильники оголошували головними, провідними, центральними різні сторони його вчення» [15, 7]. Як би не відносились мовознавці міжвоєнного двадцятиріччя до «Курсу», ця праця залишила глибокий слід перш за все на європейській лінгвістиці. Як написав (з посиланням на Б.Мальмберга і Сеше) Туліо де Мауро, «з 1930 р. мало яка робота з загального мовознавства не розпочиналась зі згадки про «Курс» [13, 276]. У другій же половині ХХ ст. посилання на «Курс» стали нормою й обов'язком для автора мало не кожного підручника чи енциклопедії з мовознавства.

Частина метафізично чи позитивістично налаштованих мовознавців (у т.ч. західні історики мови і т.зв радянські «марксистсько-діалектики») принципово не сприйняли системну, сутнісну перспективу, запропоновану у «Курсі», оскільки так і не зуміли відійти від пануючого у ХІХ ст. історизму, у якому питання про походження та причини змін абсолютно здомінувало проблеми з'ясування суті об'єкту суспільного чи гуманітарного дослідження чи його значення для людини. Але поряд з традиційними з'являються різні школи т.зв. «структуралізму» – Женевська лінгвістична соціологічна школа, Празька структурно-функціональна школа, Лондонська культурно-функціональна школа, Копенгагенська школа структуралізму Луї Ельмслева, під час другої світової війни в Америці з'являється біхевіористська школа дескриптивізму. Усі школи так чи по-іншому пов'язували себе з Соссюром, навіть Ноам Хомський з його генеративною граматикую може вважатися послідовником Соссюра, бо він зберіг головну соссюрівську опозицію мови (компетенції) та мовлення (реалізації). Всупереч тому, що усі ці школи огульно стали називати структуралістськими, методологічний та теоретичний «різний» у лінгвістиці ХХ століття виявився набагато ширшим, ніж у ХІХ, оскільки, по-перше, ці т.зв. «структуралізми» були у методологічному та теоретичному аспекті разючо відмінні, а по-друге, вони співіснували у Європі та Америці паралельно, створюючи загальну картину методологічного плюралізму (у ХІХ ст. можна було, швидше, спостерігати зміну методологічних парадигм у часі: компаративізм – натуралізм – психологізм – молодогограматизм: все це були різного роду історизми метафізичного типу, що коливались у інтервалі між ідеалізмом та реалізмом).

Усі вищеназвані школи відійшли від історизму, але не всі вони відійшли від метафізики чи позитивізму (феноменалізму). У більшості з них мова розглядалась як об'єктивна система (структура) елементів, існуюча або у інтелігібельному, культурному соціальному чи сигнально-фізичному просторі. Так, копенгагенська глосематика тяжіла до абстрактно-дедуктивної об'єктивістської метафізики (сам Луї Ельмслев називав своє бачення мовознавства «алгеброю лінгвістики»), а американська школа дескриптивізму по-новому, на базі біхевіоризму розвивала ідеї позитивної описової лінгвістики. Метафізично-ідеалістичні (платоністичні) основи мала й трансформаційна граMATика Хомського (певною мірою декларована в його школі вроджена мовна здібність нагадує колективне несвідоме К.Юнга).

Але й ті школи, в основі яких більшою чи меншою мірою лежить сосюрівський антропоцентричний світогляд, все ж суттєво відрізнялись. Досить близькі до сосюрівських погляди мала лондонська структурно-функціональна школа, хоча концепції її представників були дещо зміщені у бік мовлення та культурного контексту. Парадоксально школа Р.Фірса критикувала саме те у «Курсі» Сосюра, що було привнесене Сеше, а саме – статистику і самодостатність мовної системи. Що стосується женецької школи, то вона теж дещо віддалилась від поглядів свого засновника у бік чистого соціологічного реалізму і діалектичного субстанціалізму. Так, обидва редактори «Курсу» у власних працях розглядали мовлення або як форму реалізації мови, або ж як емпіричну стадію у формуванні мови в онтогенезі. Зрештою, це можна говорити далеко не про всіх її представників, оскільки саме внутрішній методологічний спір про трактування теоретичної спадщини Сосюра призвів згодом до публікації «Нотаток» і рукопису «Про двоїсту сутність мовної діяльності» та істотної ревізії концепції, викладеної в «Курсі». Частина женецьців (можливо, завдяки С. О. Карцевському) концептуально була досить близька до функціональної лінгвістики Празького лінгвістичного кола (А.Фрей, Р.Годель, Р.Енглер). Щодо французьких лінгвістів, то вони сприйняли погляди «Курсу» лише після другої світової війни і то у феноменологічній чи субстанціалістській інтерпретації (А. Мартіне, К.Леві-Строс, Р.Барт). Підставою для поєднання цих, часом принципово відмінних у світоглядно-теоретичному плані напрямків у єдину течію «структуралізму», були: «1) вивчення мови як знакової системи з натиском на її кодові можливості»; 2) розмежування синхронії і діахронії; 3) пошуки формальних методів вивчення і опису мови» [10, 116].

Можливо єдиною школою т.зв. «структуралізму», котра зуміла повною мірою сприйняти концепцію Сосюра (навіть не маючи доступу до його аутентичних текстів), була власне празька школа, більшість представників якої розвивали погляди швейцарського вченого саме у дусі онтологічного антропоцентризму, реляціонізму, функціоналізму і прагматизму. Не виключено, що причину такого парадоксу слід вбачати у орієнтації більшості пражців на погляди Бодуена де Куртене, котрі, без сумніву, вплинули й на самого Сосюра. Не випадково світоглядний поворот у нього відбувся власне у паризький період творчості, коли відбулось знайомство обох вчених. При цьому Сосюр на той момент (1881 рік) займається здебільшого історичною ідеографією, лише спорадично виходячи поза межі молодограматичної перспективи (хоча сама ідея системності, застосована ним у «Мемуарі», була, без сумніву, антимолодограматичною), а Бодуен де Куртене був уже цілком сформованим функціоналістом-соціопсихологістом і номотетиком. У будь-якому випадку, як свідчать спогади учнів Бодуена Є. Поліванова і Л.В. Щерби, більшість положень «Курсу» (з яким вони ознайомились у 1923 році) була їм зною і близькою задовго до виходу книги з петербурзьких лекцій їхнього вчителя [19, 185; 21, 94].

Про близькість поглядів Сосюра й казанців пише багато дослідників. Так, у передмові до російського видання «Курсу» О. Холодович відзначає: «Про них він пише також у чернетці рецензії на роботу Сеше «Programme et methodes de la linguistique theorique. Psychologie du langage» (1908): «Бодуен де Куртене і Крушевський були набагато ближчі, ніж хто-небудь інший, до теоретичного розуміння (vue) мови, залишаючись при цьому на чисто лінгвістичних позиціях; проте вони зали-

шаюцца незнамімі більшасці західнаеўрапейскіх вчених». Все це свідчыць про безсумнівнае знаёмства Соссюра з ідэямі Казанскай школы. Найістотнішае тэ, што Соссюр зразумеў, што Казанская школа расійскай лінгвістыкі таксама разглядае мову ў тэарэтычнаму плане» [20, 664]. Про польска-расійскія джэраля дэякіх поглядаў Соссюра гаворыць й дэ Мауро: «Ідэя састэмы прыводыць да усвядомлення рэзніцы між састычнаю і дыахроннаю лінгвістыкаю, а таксама да разуміння рэзніцы і зв'язку між састэмаю і іі рэалізацыяю, між *моваю* і *мовленнем*, што відносыцца да перыяду падарожжя в Літву [...] та пасілюецца згодом зустрэччю з Бодуэном і відкрыттям Крушевскаго» [13, 270]. Пасля пераезду до Женева у 1891 році ми маемо справу з якасна новым Соссюром – тэарэтыком, састэмістам-антропацэнтрыстам і онталогічным рэляцыяністам (про што свідчаць його женеўскія доповіді і матэрыялы доповіді по У.Утні чы іншы нотаткі, напісаны пасля 1894 року).

Можна цільком погодыцца зі Слюсарэваю, што у першы перыяд поширэння «Курсу» (у міжваенны перыяд) його безаперечнымі й аднозначнымі адептамі булі лшы тры школы – женеўская, пражка й копенгагенская (пры якасна рэзній його мэталагічнай інтэрпрэтацыі) і «лшы до саредыны ХХ ст. значыміць «Курсу» стала вимальвуватыся більш выразна» [15, 9]. Саме у цей час усі тэндэнцыі, про які мова була выще, стали рэальнымі чыннікамі у навукай і сьвітаглядній картыві сьвіту у евраамерыканскаму культурнаму прасторі. Мало було кывжок у мовознавстві, котры выклыкали б такі навукавы дыскусіі і так спонукалы до роздумів, хоча по суті сьвой она була адночасна і пам'ятныком старшому колезі, і сьвоеріднаю навукавою містыфікацыяю. Підсумуваты дані рэфлексіі над значенням і роллю «Курсу» можна цытатаю з Карла Бюлера, яка повнаю міраю віддае значыміць даній роботі і, парадоксальна, прорукае появу «новаго Соссюра» (про якога можна гаворыты у зв'язку с матэрыяламі «Нотаток» чы праці «Про двойсту сутніць мовнай діяльності»): «Я впевненый, што ми ще тількы пачынаемо усвядомлюваты історычну значыміць робіт дэ Соссюра і іхній вплив на формування тэорыі мовы. Кожнаго разу, калы я знову зьвертаюся до його праць, мені відкрываецца шось новае» [9, 15].

Літэратура

1. Алпатов В. История лингвистических учений. Уч. пособие. М.: Языки русской культуры, 1998. – 368 с.
2. Бодуэн дэ Куртенэ И.А. К критике международных искусственных языков // Избранные труды по общему языкознанию: В 2 т.- М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1963, т.2. – 391 с.
3. Бодуэн дэ Куртенэ И.А. Некоторые из общих положений, к которым довели Бодуэна его наблюдения и исследования явлений языка // Избранные труды по общему языкознанию: В 2 т.- М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1963, т.1. – 384 с.
4. Бодуэн дэ Куртенэ И.А. Некоторые общие замечания о языковедении и языке // Избранные труды по общему языкознанию: В 2 т.- М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1963, т.1. – 384 с.
5. Бодуэн дэ Куртенэ И.А. О задачах языкознания // Избранные труды по общему языкознанию: В 2 т.- М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1963, т.1. – 384 с.
6. Бодуэн дэ Куртенэ И.А. Проблемы языкового родства // Избранные труды по общему языкознанию: В 2 т.- М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1963, т. 2. – 391 с.

7. Бодуэн де Куртен И.А.. Человечение языка // Избранные труды по общему языкознанию: В 2 т.- М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1963, т.1. – 384 с.
8. Бодуэн де Куртенэ И.А. Языкознание, или лингвистика, XIX века // Избранные труды по общему языкознанию: В 2 т.- М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1963, т.2. – 391 с.
9. Бюлер К. Теория языка: Репрезентативная функция языка. – М.: Прогресс, 2001. – 528 с.
10. Кондрашов Н.А. История лингвистических учений. – М.: Просвещение, 1979. – 224 с.
11. Коэн М. Современная лингвистика и идеализм // Вопросы языкознания, 1958. – №2, с. 57-65.
12. Лекомцев Ю.К. Основные положения глоссематики // Вопросы языкознания. 1962. – №4, с. 90-97.
13. Мауро Т. Де. Биографические и критические заметки о Ф. де Соссюре // Соссюр Ф. де Курс общей лингвистики. Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 1999. – с. 235-293.
14. Мауро Т. Де. Примечания // Соссюр, Ф. де Курс общей лингвистики. Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 1999. – с. 294-394.
15. Слюсарева Н.А. О заметках Ф. де Соссюра по общему языкознанию // Ф. де Соссюр. Заметки по общей лингвистике. М.: Прогресс, 1990. – с. 7-28.
16. Соссюр Ф. де. Заметки по общей лингвистике. М.: Прогресс, 1990. – 274 с.
17. Соссюр Ф. де. Курс загалной лінгвістики, К.: Основи, 1998. – 324 с.
18. Пауль Г. Принципы истории языка. М.: Изд-во иностр. лит., 1960. – 500 с.
19. Поливанов Е.Д. Круг очередных проблем современной лингвистики // Статьи по общему языкознанию. М.: Наука, 1968. – с. 178-186.
20. Холодович А. А. Фердинанд де Соссюр. Жизнь и труды // Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию, М.: Прогресс, 1977. – с. 650-671.
21. Щерба Л. В. Бодуэн де Куртенэ и его значение в науке о языке (1845-1929) // Избранные работы по русскому языку. М.: Учпедгиз, 1957. – с. 85-96.
22. A. Heinz, Dzieje językoznawstwa w zarysie, Warszawa: PWN, 1978, s.225.
23. Techmer F. Prinzipien der Sprachentwicklung II Internationale Zeitschrift fur allgemeine Sprachwissenschaft, 1884.

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПІЗНАННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ ДІЙСНОСТІ

Ключові слова: картина світу, мовна картина світу, наукова картина світу, релігійна картина світу, культурна картина світу, мова

Keywords: world picture, language world picture, scientific world picture, religious world picture, cultural world picture, language

У результаті взаємодії людини зі світом утворюється її уявлення про світ, формується певна модель світу, яка у філософсько-лінгвістичній літературі називається картиною світу. Картина світу – одне з фундаментальних понять, що описує людське буття.

Картина світу – це певна система уявлень про навколишню дійсність. Цей термін був уперше застосований відомим австрійським філософом Людвигом Вітгенштейном у його відомому «Логіко-філософському трактаті» (1921). На його думку, світ навколо нас – це сукупність фактів, а не речей, і визначається він виключно фактами. Людська свідомість створює для себе образи фактів, які являють собою певну модель дійсності. Ця модель, або картина фактів, відтворює структуру дійсності в цілому або структуру її окремих компонентів [1].

Т.В. Цив'ян зазначає, що поняття картини світу будується на вивченні уявлень людини про світ. Світ – це людина і середовище в їхній взаємодії, а картина світу – «результат переробки інформації про середовище і людину» [2].

На думку В.А. Маслової, картина світу – це цілісний, глобальний образ світу, який є результатом усієї духовної активності людини [6].

У науковій літературі картина світу тлумачиться як цілісний глобальний образ світу, який є результатом всієї духовної активності людини, що є основою світобачення людини, репрезентує істотні властивості світу в розумінні її носіїв, це суб'єктивний образ об'єктивної реальності.

На думку В.Н.Постовалової, картина світу як цілісний образ дійсності опосередковує всі акти людського світосприйняття, є певним стрижнем інтеграції людей, засобом гармонізації різних сфер людської життєдіяльності, їх зв'язку між собою.

Отже, картина світу – це упорядкована сукупність знань про дійсність, що сформувалась у суспільній (груповій, індивідуальній) свідомості. Це основа нашого мислення, а відтак – і нашої життєдіяльності, функціонування в природних та суспільних умовах.

Картину світу можна виділити, описати та реконструювати в будь-яку соціо-психічну одиницю – від нації чи етносу до певної соціальної чи професійної групи або окремої особистості. У той самий час існує й універсальна картина світу, властива всьому людству, хоча воно є надто абстрактною.

3.Д. Попова виділяє два типи картин світу: безпосередня та опосередкована. Безпосередня картина світу – картина, отримана внаслідок прямого пізнання свідомістю навколишньої дійсності. Вона включає в себе як змістове, концептуальне знання про дійсність, так і сукупність ментальних стереотипів, що визначають розуміння та інтерпретацію тих чи інших явищ дійсності. Її ще називають когнітивною. Опосередкована картина світу – це результат фіксації концептосфери вторинними знаковими системами, які матеріалізують існуючу в свідомості безпосередню когнітивну картину світу. Це мовна та художня картини світу [7].

Є.А. Щербань описує такі різновиди картин світу, як наївна, наукова, культурна, релігійна, реальна, ілюзорна та мовна.

Наївна картина світу – це результат практичного пізнання дійсності, який має етнічну специфіку і знаходить своє відображення у мовному матеріалі, традиціях, культурі. Наївна картина світу виконує такі функції: систематизація явищ дійсності, створення умов для адаптації та соціалізації, які забезпечують включення в культуру продуктів сприймання та передачу їх через традиції та мову наступним поколінням [8].

Наукова картина світу розуміється як система уявлень людей про властивості і закономірності дійсності (реально існуючого світу), побудована в результаті узагальнення та синтезу наукових понять і принципів.

Релігійна картина світу вважається різновидом наукової, виконує світоглядну функцію, пояснює світ, базуючись не на наукових знаннях, а на визнанні іншої дійсності поза межами чуттєвого сприймання.

Культурна картина світу – це сукупність раціональних знань та уявлень про цінності, норми, менталітет власної та інших спільнот, погляд члена культури на зовнішній світ.

Зовсім інший аспект розкривають види картин світу, виокремленні за принципом відповідності реальному світу. Так, реальна (адаптивна) картина світу – це об'єктивна дійсність поза людиною, світ, що її оточує. Тоді як ілюзорна (неадаптивна) картина світу – накопичення викривленої, несистематизованої інформації, яка не відповідає дійсності.

Мовна картина світу визначається як сукупність знань про світ, відображених у мовному та мовленнєвому матеріалі (в лексиці, фразеології, граматиці) [8].

Отже, картина світу, яку можна назвати знанням про світ, лежить в основі індивідуальної та суспільної свідомості. Вона не є простим набором «фотографій» предметів, процесів, якостей, тому що включає в себе не тільки відбиті предмети, але й позицію суб'єкта, що їх відбиває, його ставлення до цих об'єктів, причому позиція суб'єкта – така ж реальність, як і самі об'єкти. Більше того, оскільки відображення світу людиною не пасивне, а діяльне, відношення до об'єктів не тільки породжується цими об'єктами, а й здатне їх змінити через діяльність. Звідси слідує природність того, що система соціально-типових позицій, відношень, оцінок знаходить знакове відображення в системі національної мови і бере участь у конструюванні мовної картини світу.

Мові належить активна роль у культурі і пізнанні. Вона є унікальною здатністю людини, що відрізняє її від будь-яких інших істот і решти світу.

Мова є найважливішим засобом формування та існування знань людини про світ. Відображаючи в процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує результати

тати пізнання в слові. Саме в мові закріплюється суспільно-історичний досвід людини – як загальнолюдський, так і національний. Сукупність цих знань, закарбованих у мовній формі, являє собою мовну картину світу.

Початки тези про мовну картину світу належать В. Гумбольту, який стверджував, що «в кожній природній мові є характерний тільки для неї огляд світу [4]». «Всяка мова, позначаючи окремі предмети, насправді творить: вона формує для народу, який є її носієм, картину світу [4]». Погляди В. Гумбольта сприйняли і розвинули неогумбольдтіанці (Л.Вайсгербер, Е. Сепір, Б. Уорф). Саме Л. Вайсгербер увів поняття «мовна картина світу» до наукової термінологічної системи. Основними характеристиками мовної картини світу, якими її наділяє автор, є такі:

Мовна картина світу – це система всіх можливих змістів: духовних, що визначають своєрідність культури та менталітету мовної спільноти, та мовних, що обумовлюють існування та функціонування самої мови;

Мовна картина світу, з одного боку, є наслідком історичного розвитку етносу та мови, а з іншого, є причиною своєрідного шляху їх подальшого розвитку;

Мовна картина світу створює однорідність мовної спільноти, сприяючи закріпленню мовної та культурної своєрідності бачення світу та його позначення мовними засобами;

Мовна картина світу існує в однорідній своєрідній самосвідомості мовної спільноти та передається наступним поколінням через світогляд, правила поведінки, спосіб життя, що зафіксовані засобами мови

[2].

Ще одним джерелом ідеї «мовної картини світу» є американська етнолінгвістика та її гіпотеза лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, за якою не тільки тип мови залежить від типу культури, у межах якої він постав, а й тип культури зумовлений тим типом мови, в якому вона розвинулась і функціонує.

В останні роки мовна картина світу стала однією з найбільш актуальних тем у вітчизняному мовознавстві.

Так, мовну картину світу визначають у такий спосіб: уявлення про дійсність, що відображене у мовних знаках та їх значеннях – мовне членування світу, мовне упорядкування предметів та явищ, закладена в системних значеннях слів інформація про світ; результат відображення об'єктивного світу повсякденною (мовною) свідомістю тієї чи іншої мовної спільноти [3].

Стверджується, що сукупність уявлень про світ, що містяться в значенні різних слів та висловів певної мови, складається в єдину систему поглядів або установок (наприклад, добре, якщо інші люди знають, що людина відчуває), та нав'язується як обов'язкова всім носіям мови, тому що уявлення, які формують картину світу, входять до значень слів у прихованому вигляді. Користуючись словами, що містять приховані смисли, людина, сама того не помічаючи, приймає погляд на світ, що в них міститься.

О.А. Корнилов у сучасній лінгвістиці виділяє два підходи до мовної картини світу: «об'єктивістський» та «суб'єктивістський». Перший з них передбачає, що при утворенні картини світу мова виступає не «деміургом» цієї картини, а лише формою виразу понятійного змісту, здобутого людиною в процесі своєї діяльності. Таким чином, мовна картина світу «прив'язується» до об'єктивного світу через намагання максимально точно, адекватно відобразити об'єктивну реальність.

Відповідно до другого, «суб'єктивістського» підходу, мовна картина світу – це відображений у мові вторинний світ, який є результатом відбиття в людській свідомості об'єктивного світу. Повсякденна мова створює мовну картину світу, в якій відображаються та фіксуються не тільки знання про світ, але й помилкові погляди, відчуття відносно світу, його оцінки, фантазії та мрії [3]. Таке розуміння сутності мовної картини світу не вимагає від неї об'єктивності.

На думку В.Н. Телія, мовна картина світу – це неминучий для розумово-мовної діяльності продукт свідомості, що виникає в результаті взаємодії мислення, дійсності і мови як засобу висловлювання думок про світ в актах комунікації [1]. Дослідниця відмічає, що мовна картина світу відображає стан сприйняття дійсності, який склався в минулі періоди розвитку мови в суспільстві. Разом з тим мовна картина світу змінюється з часом, і її зміни – це відображення світу, що змінюється, поява нових реалій.

В.А. Маслова зазначає, що мовна картина світу – це загальнокультурне надбання нації, вона є структурованою, багаторівневою. Саме мовна картина світу зумовлює комунікативну поведінку, розуміння зовнішнього світу та внутрішнього світу людини. Вона відображає спосіб мовленнєворозумової діяльності, характерної для тієї чи іншої епохи, з її духовними, культурними та національними цінностями [6].

Мовна картина світу не знаходиться поряд зі спеціальними картинами світу (хімічною, фізичною), вона їм передує та формує їх, тому що людина здатна розуміти світ та саму себе завдяки мові, в якій закріплюється суспільно-історичний досвід – як загальнолюдський, так і національний. Останній і визначає специфічні особливості мови на всіх її рівнях. Через специфіку мови у свідомості її носіїв виникає певна мовна картина світу, крізь призму якої людина бачить світ.

Мовна картина світу – це образ світу, що створюється лінгвістичними засобами, а саме:

- номінативними засобами мови (лексемами, фразеологізмами);
- граматичними засобами мови;
- функціональними засобами мови;
- образними засобами мови (переносні значення, внутрішня форма мовних одиниць, національно-специфічна образність);
- фоносемантикою мови;
- дискурсивними засобами мови (засобами і стратегіями текстобудови, аргументації, побудови монологічних текстів, діалогу та ін.) [5].

Отже, мовна картина світу – це сукупність зафіксованих у мовних одиницях уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу, уявлення про дійсність, що відображена в значеннях мовних знаків – мовне членування світу, мовне упорядкування предметів і явищ, закладена в системних значеннях слів інформація про світ. Кожна національна спільнота, засвоюючи знання про світ, відбиває його через призму рідної мови, тобто створює свою мовну картину світу.

Література

1. Богатырева И.И. Языковая картина мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.portal-slovo.ru/philology/43646.php> (Дата звертання: 20.03.2016).
2. Вайсгербер Й. Родной язык и формирование Духа. М., 2004. – 232с.

3. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. М.: ЧеРо, 2003. – 349с.
4. Лукаш Г.П. Картина світу як об'єкт вивчення лінгвокультурології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ntsa-ifon-npu.at.ua/blog/kartina_svitu_jak_ob_ekt_vivchennja_lingvokulturologiji/2010-11-15-186 (Дата звертання: 18.03.2016).
5. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие. Минск: ТетраСистемс, 2008. – 272с.
6. Маслова В.А. Лингвокультурология: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208с.
7. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314с.
8. Щербань Э.А. Огляд теоретичних досліджень структури та типології картин світу людини: // Вісник психології і соціальної педагогіки. Збірник наукових праць. Випуск 2. – К., М., 2010. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua>

Краснянська М.П.

МНУ імені В.О. Сухомлинського,
Україна, м. Миколаїв

Науковий керівник: к.п.н., доцент **В.В.Баркасі**

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОШУК ОПТИМАЛЬНИХ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ

Ключові слова: граматика, граматична структура, граматичні навички.

Keywords: grammar, grammatical structure, grammar skills.

Час, в якому ми живемо, сповнений суттєвих змін у розвитку суспільства. Зростаючі потреби в спілкуванні та співпраці між країнами і людьми з різними мовами та культурними традиціями, нова освітня система в Україні вимагають суттєвих змін у підході до викладання, оновлення змісту та методів навчання іноземних мов.

Поглиблене знання будь-якої мови не можливо уявити без повного розуміння особливостей її граматичної структури. Вільне володіння граматики іноземної мови на основі вивчення робіт різних дослідників-граматистів – важливий крок у формуванні наукового погляду викладача іноземних мов.

Згідно актуальних методичних засад основний акцент у викладанні іноземних мов повинен бути зроблений на особистісно-орієнтованому та комунікативно-му підходах [2].

Виділяють дві протилежні думки щодо необхідності вивчення граматики англійської мови. Першу думку можна умовно назвати академічною, тому що вона типова для шкіл, вищих навчальних закладів та багатьох курсів іноземної мови. Відповідно до неї неможливо вивчити англійську мову без засвоєння англійської граматики, так як це буде безграмотним.

Другу протилежну думку щодо необхідності вивчення граматики можна умовно назвати альтернативною, оскільки вона з'явилась як наслідок незадоволення результатами академічного викладання іноземної мови і успішного оволодіння іно-

земною мовою під час самостійних занять. Ми вважаємо, обидві ці думки щодо необхідності вивчення граматики є крайніми і мають недоліки.

Навчати граматики іноземної мови означає формувати в студентів граматичні навички. Пошук оптимальних шляхів формування граматичних навичок слід почати з усвідомлення того, як відбувається породження мовленнєвого висловлювання в природному мовленні, при сформованих мовленнєвих механізмах. Знаючи це, можна буде чітко уявляти собі, в який спосіб організувати навчальну діяльність студентів. Само собою зрозуміло, ми говоримо не для того, щоб вжити ту чи іншу граматичну структуру, а для того, щоб передати чи отримати необхідну інформацію, встановити соціальний контакт, поділитись своїми почуттями, вирішити які-небудь життєві чи виробничі проблеми тощо [3].

Сформована граматична навичка включає в себе володіння такими операціями:

- а) відбір необхідної граматичної структури для вираження думки;
- б) оформлення мовленнєвого висловлювання з даною граматичною структурою, тобто відбір потрібних граматичних флексій, слів, формуючих структуру, розташування слів у реченні в правильному порядку.

Основна задача в навчанні граматики – навчити студентів практично користуватися нею в комунікативних цілях, а це означає “оволодіти способами змінювати форми слів та поєднувати слова в реченні”, тобто оволодіти граматичними навичками.

Існує й проблема відбору граматичного мінімуму для навчання іноземної мови різних контингентів та розподілення граматичного матеріалу по концентрам навчання. Цю проблему не можна вважати вирішеною, однак можна відмітити основні фактори, які необхідно враховувати, коли те чи інше граматичне явище пропонується для вивчення на певному етапі навчання. До таких основних факторів можна віднести:

- 1) дидактичне правило ізоляції труднощів та принцип вивчення матеріалу від легкого до складного;
- 2) достатній лексичний запас, який може забезпечити можливість розвитку автоматизму;
- 3) потреба комунікації, тобто необхідність вивчати перш за все ті граматичні явища, без яких неможливо забезпечити практичні потреби мовлення у межах відібраної для даного року навчання тематики.

Принципове питання при вивченні граматики є питання про роль та місце правил. Граматичні навички утворюються на основі аналогії, яка є однією з найбільш легких форм умовиводів. Засвоївши певні одиниці, учні за аналогією можуть будувати їм подібні [1].

В навчанні граматиці тим, що викликає найбільше труднощів, є оволодіння способами зміни словоформ, словосполученнями в реченні у відповідності з нормами мови, що вивчається, тобто оволодіння операціями, діями й системою дій, а також вироблення певних автоматизмів. Для подолання цих труднощів необхідно знайти найбільш ефективні шляхи навчання учнів граматичним діям, що складають автоматизовані компоненти мовленнєвої діяльності.

Отже, мета навчання граматичного матеріалу іноземної мови, що вивчається, це оволодіння граматичними навичками мовлення: репродуктивними, тобто граматичними навичками говоріння й письма, та рецептивними, тобто граматичними навичками аудіювання і читання.

Література

1. Витлин Ж.А. Современные проблемы обучения грамматике иноязычных языков //Иностранные языки в школе, 2000. – № 5. – С. 22.
2. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах // За ред. К.І. Онищенко. – К., 1999. – 227с.
3. Миньяр-Белоручев Р.К. Прimitивная грамматика для изучающих иностранный язык //Иностранные языки в школе, 2000. – № 4.

Л.С. Ніколаєнко

кандидат філологічних наук,
в. о. доцента кафедри професійного
англомовного навчання
ЧДУ імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

МОРФОЛОГІЧНА МОТИВАЦІЯ АКСІОЛОГІЧНО МАРКОВАНИХ КОМПОЗИТНИХ НОМІНАЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

The paper is devoted to the research of axiologically marked compound nominations in English and Ukrainian. The author suggests three types of motivation: phonetic, morphological and lexical. The peculiarity of morphological motivation of comparative nominations in English and Ukrainian is distinguished.

Ключові слова: аксіологічна семантика, аксіологічно марковані композитні номінації, оцінне значення, семантична структура.

Key words: axiological semantics, axiologically marked compound nominations, evaluative meaning, semantic structure.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нове розуміння словотворення як джерела не тільки готових назв, але й правил їх творення за певними моделями й схемами у співвідношенні з екстралінгвістичними чинниками дозволило значно поглибити уявлення про механізм словотворення за певними принципами й правилами в різних мовах. У процесі дослідження цих проблем постає питання щодо з'ясування мотиваційної основи виникнення нових слів.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю аналізу тих словотвірних номінацій, що зазнають варіювання лексичного та морфемного складу в соціально орієнтованому спілкуванні, відображаючи аксіологічні настанови носіїв англійської й української мов. Такими словотвірними номінаціями є аксіологічно марковані композитні номінації (далі АМКН) англійської й української мов, дослідження яких дає змогу простежити спільні й відмінні тенденції у концептуалізації мовних картин світу представниками англомовного й українського соціумів.

Вивчення АМКН англійської й української мов як у структурному, так і у функціонально-семантичному аспектах передбачає аналіз різних способів творення цих номінацій, закономірностей та особливостей внутрішньої валентності їх компонентів, адже саме цей аналіз є підґрунтям для визначення аксіологічної семантики досліджуваних одиниць. З урахуванням способу творення АМКН можна класифікувати на: 1) морфологічні, 2) запозичення й 3) фонетичні.

У даній науковій розвідці розглянемо докладніше морфологічні АМКН, створені за моделями, що існують у мовних системах англійської й української мов, а також за участі морфем, наявних у кожній з них. Ідеться про такі регулярні словотворчі процеси у структурі композитної одиниці, як афіксація, основоскладання,

словоскладання і про менш регулярні – телескопію, абрєвіацію, скорочення та ін-корпорацію.

Спроба створити таксономію словотворчих засобів була започаткована ще Платоном у його «Кратилі». І хоча в ХХ столітті з'явилося кілька нових видів словотвору, все ж таки можна говорити про існування традиційної таксономії словотвору. Однак, незважаючи на традиційність останнього, тривалий час ця сфера мовознавчої науки розвивалася фрагментарно і лише в ХХ ст. здобула свій лінгвістичний статус (див. праці Н. Ф. Клименко, О. С. Кубрякової, Г. Марчанда, О. Д. Мешкова, Л. Ф. Омельченко та ін.). Система словотвору, як твердить В. І. Заботкіна, – це результат дії тенденції до типізації [2, с. 22, 23]. На її думку, головною особливістю, яка відрізняє морфологічні композити від фонетичних і від запозичень, є наявність аналогії й типізації в основі їхнього творення [там само].

Складне слово, на відміну від простого, характеризується наявністю семантичної розчленованості й внутрішньої предикації [4, с. 43]. Серед різновидів складних слів найчастотнішими є складнопохідні лексеми й композити. Враховуючи несталий характер критеріїв розрізнення композитів і складнопохідних (парасинтетичних) утворень та неоднотайність поглядів науковців на словотворчу природу лексем згаданого типу, ми, кваліфікуючи лексеми на зразок *left-hander*, *bootlegger* як складнопохідні, слідом за Л. Блумфілдом, М. М. Полюжиним і Л. Ф. Омельченко, вважаємо, що словотвірна структура похідного – результат ідентифікації останнього дериваційного етапу, тобто кінцевого акту словотворення [9, с. 33].

Складнопохідні (складносуфіксальні) одиниці – це слова, що творяться в процесі одночасного сполучення не менше трьох структурних компонентів: двох або більше кореневих морфем і однієї кінцевої суфіксальної, яка формує весь складний комплекс, наприклад: *tiptopper*, *brown-noser*. Композитні ж одиниці постають унаслідок сполучення двох або більше як повнозначних, так і службових слів, у словотвірній структурі яких можуть бути наявні й афікси, але їхня функція не є власне словотвірною. Складники композитних номінацій, як правило, мотивовані буквальним значенням, проте певного смислу вони набувають лише в семантичній структурі такого утворення. Композити на зразок *peace-maker*, *people-killer* підпорядковуються наявним у зіставлюваних мовах моделям. Їм властива семантична прозорість і мотивованість лексичного значення.

Продуктивними морфологічними моделями АМКН виявилися такі:

1. Моделі композитного словоскладання англійської мови і осново- та словоскладання української:

а) з повнозначних частин мови: модель $n + n$: 1810 іменників англійської й 102 – української мови. Ця модель продуктивна й щодо інших частин мови. У межах дослідженого матеріалу маємо 90 англійських прикметників: *chocolate-box*, *custard-pie*, *lace-curtain* тощо, 8 українських: *блискавконогий*, *зорекрилий*, *іконоликий* тощо, утворених шляхом основокладання; 39 дієслів: *coat-tail*, *eyeball*, *pigeon-toe* тощо і жодної моделі в українській мові; по 2 прислівники в обох мовах: *parrot-fashion*, *tiptop*, *волею-неволею* (словоскладання), *силоміць* (основокладання).

Названа модель виявляла високу активність протягом усіх періодів розвитку обох мов й у всіх їх лексичних шарах. Так, за підрахунками О. В. Іванової, в літературному стандарті англійської мови ця модель відображена в 58, 2 % із загальної

вибіркі в 2576 одиниць, у нестандартній лексиці – в 51 % слів із загальної вибірки в 3260 одиниць [3, с. 65].

Схильність сучасної англійської мови до творення складних іменників саме за моделлю $n + n$ засвідчено ще в 70-х рр. ХХ ст. О. Д. Мешковим [7, с. 208]. Він зазначав, що ця модель займає чільне місце у словоскладанні сучасної англійської мови [6, с. 18]. Причини поширення цієї моделі такі: 1) більші можливості для номінації явищ і предметів дійсності; 2) можливість співположення двох іменників при будь-яких відношеннях між предметами дійсності; 3) порівняно з іншими мовами, проста морфологічна будова складного англійського слова [там само, с. 18-19].

В англійській мові семантичні відношення між компонентами таких слів настільки численні й дифузні, що спроби деяких лінгвістів дати їх детальну класифікацію за цим критерієм викликали або критику, або зізнання в неможливості це зробити [10, с. 164; 11, с. 118; 12, с. 22; 7, с. 218].

Варто зазначити, що, звичайно, в цій моделі англійської мови метафоризовано або один із конститuentів: *top-head* розм. «патлата людина, розтріпа», або навіть обидва компоненти: *eagle-beak амер. сл.* «еврей», *marble-dome амер. сл.* «лиса людина». Остання модель найчисленніша.

В українській мові названа модель, утворена шляхом основова складання, представлена такою семантикою: діяч, який виконує дію, виражену другим компонентом, спрямовану на об'єкт, виражений першим складником: *батьковбивець, дітонпродавець, ідолотворець*.

Модель, утворену шляхом словоскладання, коли композит кваліфіковано метафорично за допомогою першого або другого конститuenta, також засвідчено серед досліджуваних АМКН української мови: *козир-дівка розм.* «про сміливу, спритну, гостру на язик дівчину»; *рай-дерево* «1. Куц або невелике дерево із зеленувато-жовтою деревиною та дрібними квіточками, зібраними у великі волоті. 2. *dial.* Бузок».

Розглянемо іншу продуктивну модель: $a + n$: англ. 576 іменників / укр. 67 іменників. Ця модель продуктивна й щодо інших частин мови. У межах дослідженого матеріалу маємо 275 англійських прикметників: *bald-pate, fine-tooth, high-class* тощо і 288 українських: *злокий, туполобий, ясночолый*; 39 дієслів: *bad-mouth, cold-pig, fat-mouth* тощо і жодної моделі в українській мові; 21 прислівник в англійській мові: *full-pelt, half-steam, skew-whiff* тощо.

Підтримуючи думку дослідника І. А. Гонти [1, с. 128], зауважимо, що ця модель синтаксична, оскільки розташування складників у композиті збігається з розташуванням корелятивних слів у словосполученні: *Bluebeard = blue beard, crossbones = cross bones*. Так, Р. Квірк зараховує до композитів цієї моделі лише ті, які трансформуються як «noun is adjective» [13, с. 1025]: *Brownshirt = the shirt is brown*.

Семантика моделі: об'єкт, який позначено другим компонентом, кваліфікується значенням першого компонента. Метафоризованими можуть бути перший, другий чи обидва конститuentи [1, с. 129].

Перший метафоризований компонент звичайно мають АМКН: *hardass (hardarse) амер. сл.* «1) незговірлива, уперта та/або сувора людина 2) прискіпливий керівник»; *short-eyes амер. сл.* «звідник малолітніх»; *tin-ear амер. сл.* «1) людина, яка не розуміє і не цінує музики; 2) людина, у якої відсутній музичний слух». Метафоризований другий компонент мають композити *crazy-cat амер. сл.* «божевільна людина»;

single-jack амер. сл. «одноногий, однорукий або одноокий жебрак». Третю групу складають АМКН з повністю метафоризованим номінативним комплексом: *bluestocking* ірон. «1. «синя панчоха», педантка»; *newtoney* «людина, що недавно розбагатіла», салогуб заст., зневажл. «міщанин; торговець», *сиволап* зневажл., заст. «груба, невихована, неосвічена людина»; *товстосум* та ін.

Структурно-семантична особливість деяких АМКН – форма множини: *dead-lights*; *lazybones*, *lazy-boots*; *light-skirts* тощо. Декілька моделей мають елемент римування, який надає словам додаткової експресивності: *dead-head*, *fat-cat*, *funny-money*, *slick-chick*. В українській мові слів цієї моделі з римуванням не засвідчено.

Модель *adv + adv*: англ. *so-so*, *slightly-tightly*, *to-and-fro*, *too-too* / укр. *видимо-невидимо*, *гидко-бридко*, *давним-давно*, *де-де*, *довго-довго*, *ледве-ледве*, *мало-мало*, *тишком-нишком*, *часто-густо*.

За моделлю *adv + n*: в англійській мові утворено 3 іменники: *downswing*, *downtime*, *neverland*, 11 прикметників: *above-ground*, *down-home*, *downscale*, *downstage* тощо; 2 прислівники: *aboveboard*, *downhill*. В українській мові ця формула представлена трьома частинами мови: 2 прислівники – *живописом*, *назадгузь*, 2 іменники – *зверхсила*, *скороліски* та 2 прикметники – *легковагий*, *малосилий*.

Модель *nut + n*: англ. 16 іменників – *four-eyes*, *four-flush*, *one-eye*, *two-spot*; / укр. 11 іменників – *двобій*, *однодум*, *первоначало*, *первородство*, *первосвященик*, *первотвір* тощо. Названу формулу в українській мові також представляють 9 прикметників: *дволикий*, *одновухий*, *одноликий*, *одноногий*, *одноокий*, *однорукий*, *тисячостий*, *чотириокий*, *шестикрилий*.

Модель **pron/self + n**: англ. 148 іменників – *self-activity*, *self-applause*, *self-approval*, *self-betrayal*, *self-castigation*, *self-importance* / укр. 63 іменники – *саможертва*, *всепрощення* (*усепрощення*), *самоповага*, *саморозвиток*.

Модель **v + n**: 220 іменників англ. мови і 34 іменники укр. мови. В українській мові ця формула представлена трьома іменниками: *лежебок* розм. «той, хто не любить працювати, багато лежить, спить; ледар, нероба. // Уживається як лайливе слово»; *лизоблюд* зневажл. «той, хто догоджає кому-небудь; підлабузнюється до когось заради власної вигоди; підлабузник»; *продаус* заст. «жартівлива назва дорослого учня, який уже має вуса».

Під час аналізу зібраного матеріалу в українській мові, на відміну від англійської, було знайдено 31 іменник формули **v imp. + n**: *бурлиголова*, *дурилюд*, *пекеротиполе* тощо. При порівняльному аналізі, на нашу думку, цю формулу можна вважати еквівалентною англійській *v + n*, оскільки формула інфінітива в англійській мові спільна з формою наказового способу. Характерна риса названої словотвірної моделі в англійській мові – значна кількість АМКН з елементом звуконаслідування: *buzzword*, *chatterbox*, *clunkhead*, *ring-tail* тощо.

В англійській мові дана модель виявилася неоднорідною з погляду семантичних відношень між конститuentами-складниками, а також з погляду віднесення її до синтаксичного чи асинтаксичного типу. Згідно з трансформацією на синтаксичному рівні зазначені АМКН можуть поділятися на декілька підгруп: 1) порядок компонентів у композиті відповідає розташуванню слів у корелятивних синтагмах: *breakpromise* – *smb. who breaks the promise*, *fill-belly* – *smb. who fills the belly*; 2) транспозиція слів у корелятивних синтаксичних конструкціях дає підстави зарахувати

модель до асинтаксичнаго підтыпу: *piss-pot – pot to piss, scent-box – box to scent*; 3) подвійний тип трансформації у словосполученнях робить дискусійним питання про віднесення подібних слів до синтаксичнаго чи асинтаксичнаго тыпу: *scratch-cat – cat which scratches (scratching cat), shriek-owl – owl which shriek (shrieking owl)*.

Названу формулу мае також 31 прикметник англійскай мовы: *cut-price, breakneck, lack-beard, crackjaw, split-second* тощо.

Модель **v + pron + adv**: англ. 8 іменніків – *hand-me-down, reach-me-downs, touch-me-not*. В україньскай мові АМКН, утвореных за цією формулою, не засвідчено.

Модель **v + v**: англ. 9 іменніків – *can-do, hearsay, hotchpotch, look-see, make-believe, must-be*. Україньска мова мае в сваёму арсеналі лише один прыклад: **v imp. + v**: *жмикрут*.

б) з повнозначных і службовых частин мовы:

n + cj + n: англ. 7 іменніків: *milk-and-water, skin-and-guts, soup-and-fish* тощо; 29 прыкметніків: *blood-and-guts, cat-and-dog, cloak-and-dagger, life-and-death* тощо; 4 діслова: *pepper-and-salt, run-and-gun* тощо.

v + cj + v: англ. 6 іменніків: *give-and-take, touch-and-go, up-and-down*; 10 прыкметніків: *do-or-die, grunt-and-roan, hit-or-miss* тощо.

n + prep + n: англ. 14 іменніків: *bed-of-honour, good-for-nothing, sleight-of-mouth*; 18 прыкметніків: *hand-in-glove, hand-in-hand, hand-to-mouth, head-to-toe, heart-to-heart, man-to-man, matter-of-course, tongue-in-cheek, true-to-life*.

В україньскай мові на матэрыялі дасліджуваных АМКН такіх моделеў нами не зафіксавано.

n + prep + art + n: англ. 9 імен.: *bred-in-the-bone, jack-in-the-box, Johnny-on-the-spot, son(-)of(-)a(-)bitch, top-of-the-line*. Цілкум зразуміла, што україньскай мові така модель не прытаманна з прычыны відсутнасьці артыкля.

Натомісь україньска мова мае такі варыянты кампозитных номінацый: **prep + num + n**: *втришья (утришья), prep + num + adj*: *втридешева (утридешева), втридорога (утридорога)*; **interjection + num + n + suff**: *остогиднути, осточортіти*; **prep + pron + n + suff**: *повсякденний, потойбічний*; **n + v + adv**: *чортзна-де, чортзна-скількі, чортзна-як*; **n + v + pron**: *чортзна-хто, чортзна-що*; **prep + n + n**: *запанібрата*.

2. Складносуфіксальны моделі:

англ. **n + (v + -er)** – 437 слів / укр. **n + (v + -ець, -ник, -ач)** – 67 слів.

Ця іменнікова модель АМКН англійскай мовы пасідае другое місце в кількіснаму відношенні пасля корпусу лексем моделі **n + n**. Учені свідчаць про актывный процес утворення кампозитных іменніків цієї моделі в сучасній англійскай мові [1, с. 124]. Загалъну семантыку АМКН названой моделі можна сформулювати: діяч, який виконуе певну дію, што спрямована на аб'ект, який выражено першым кампанентом. Варто зазначыты, што під словам «діяч» мы разуміемо як істоту, так і неістоту: *dram-drinker, besom-rider, crowd-pleaser, ear-catcher; доброчинець, користолюбець, людынэне-нависник, честолюбець* та ін.

Рэгулярнымы в такіх словах є прыклады метанімічнаго й метафорычнаго переносу [8, с. 54, 57]. Звычайно метафорызаваным може быты як першы кампанент: *gnat-strainer, срібролюбець*, так і другы: *lady-killer, черевоугодник* тощо.

Відзначаемо, што серед АМКН аналізаваной формулы пераважають лексеми, в будові якіх жодең із кампанентів не знаходіться у відношенні прямой номінацый

до об'єкта, який він позначає, тобто, як правило, метафоризовано цілий комплекс: *castle-builder, chairwarmer; кровопивець, пінкознімач* тощо.

англ. **adv + (v + -er)** – 15 іменників: *latecomer, long-liver, sharpshooter, easy-rider* тощо. / укр. **adv + (v + -ець, -ник)** – 8 іменників: *борзопивець, низькопоклонник, ясно-видець* тощо.

англ. **n (v + -er) + adv** – 12 іменників: *dropper-in, hanger-on, setter-on* тощо; англ. **n (v + -er) + n (v + -er)** – 10 іменників: *boiler-maker, killer-diller, wheeler-dealer, whip-persnapper* тощо; англ. **(v + -er) + (adv + -er)** – 4 іменники: *builder-upper, picker-upper, putter-offer, warmer-upper*.

О. С. Кубрякова [5, с. 284-285] відзначає деякі особливості акту афіксації як допоміжного засобу при словоскладанні: 1) способи мотивації при словоскладанні є більш різноманітними, що пояснюється специфікою поєднання повнозначних одиниць, оскільки всередині одного слова можуть корелювати різноманітні зв'язки між предметами реальної дійсності; 2) формула поєднання елементів в складному слові більш узагальнена і менш конкретна, ніж формула поєднання певного афікса з основою [там само]. Слово може бути результатом не одного, а кількох послідовних процесів творення, тобто, словотворча форма слова визначається останнім актом деривації, а не послідовністю розподілу морфем [7, с. 79].

3. Моделі композитних телескопізмів, скорочень та абревіатур.

Менш регулярні моделі аксіологічно маркованих композитів англійської й української мов характерні для телескопізмів, скорочень та абревіації.

Під телескопією розуміємо спосіб словотворення, при якому склеюються початковий елемент одного слова з кінцевим другого. На відміну від абревіації, яка спирається на словосполучення, телескопія орієнтується на розрізнені слова, між якими існують відношення сурядності і які не є синтагматично пов'язаними [15, с. 680].

n + n: *gyp-artist* (gypsy artist), *gyp-joint* (gypsy joint), *pollutician* (pollution + politician), *org-man, V-Day, V-E Day, V-sign*; *скотобус* (скотина + автобус), *совоукр* (совок + українець). В українській мові такі одиниці постали під впливом англійської; **n + a:** *ad-lib* (advertisement + liberal); **v + n:** *gritch* (witch who grouches), *pullitician* (politician who pulls).

До моделей скорочень можна віднести:

a + n: *midcult; академзаборгованість, бабком жрм.; ірон.* «жінки, що мають звичку сидіти біля під'їзду і обговорювати одяг, зовнішність, побут, звички тощо мешканців будинку» [16, с. 41], *блатхата, грабармія, дурдом, політ'язень, Святвечір, ядозуб; n + n:* *мордопис мол.; ірон.* «обличчя» [17, с. 221], *хохлобакси жрм; жарт.-ірон.* «українські купуно-карбованці, що були в Україні в обігу після скасування радянських рублів до запровадження гривні (2 вересня 1996 р.)» [16, с. 356].

4. Моделі композитних інкорпорацій.

Інкорпорація як різновид морфологічного типу аксіологічно маркованих композитів характеризується індивідуальними моделями творення для кожної окремої номінації: **v + adv + cj + v + adv:** *knock-down-(and-)drag-out; n + v + v:* *devil-may-care; n + v + n:* *dog-eat-dog; adv + v + pron + v:* *how-do-you-do = how-d'ye-do; v + adv + v + pron:* *step-in-fetch-it; a + cj + pron:* *holier-than-thou; v + v + v:* *might-have-been*.

Нині, у зв'язку з глобалізацією, подібні одиниці, переважно оказіонального утворення, з'являються і в українській мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гонта И. А. Структурные и семантические особенности композит-метафор в американском сленге: дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Гонта Игорь Анатольевич. – К., 2000. – 194 с.
2. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка / Вера Ивановна Заботкина. – М. : Высшая школа, 1989. – 126 с.
3. Иванова Е. В. Сопоставительный анализ моделей словосложения в стандартной и нестандартной лексике английского языка : автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Е. В. Иванова. – Л., 1983. – 16 с.
4. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 158 с.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в подсознании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянских культур, 2004. – 560 с.
6. Мешков О. Д. Пополнение словарного состава английского языка путем словосложения в 60–70-е годы XX века / О. Д. Мешков // Иностранные языки в школе. – 1975. – № 2. – С. 18–24.
7. Мешков О. Д. Словообразование современного английского языка / Олег Давидович Мешков. – М. : Наука, 1976. – 246 с.
8. Омельченко Л. Ф. Английская композита: структура и семантика: дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Омельченко Лариса Фёдоровна. – К., 1989. – 493 с.
9. Полюжин М. М. Функциональное словосложение и префиксальные ономаσιологические категории в английском языке : [уч. пособие] / М. М. Полюжин, Л. Ф. Омельченко. – Ужгород : Патент, Ужгородский гос. ун-т, 1997. – 99 с.
10. Jespersen O. Growth and Structure of the English Language: Preliminary Sketch / Otto Jespersen. – Leningrad : Prosvescheniye, 1961. – 245 p.
11. Lees R. B. The Grammar of English Nominalizations / Robert B. Lees. – The Hague : Mouton, 1966. – 205 p.
12. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation / Hans Marchand. – Alabama : University of Alabama Press, 1966. – 379 p.
13. Quirk R. A. Grammar of Contemporary English / Randolph A. Quirk. – L. : Longman, 1974. – 1120 p.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

14. Словник української мови : в 11-ти т. / [ред.-упоряд. І. К. Білодід]. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
15. Українська мова. Енциклопедія / [ред. кол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
16. Український жаргон. Словник : близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень / [авт.-уклад. Ставицька Л.]. – К. : Критика, 2005. – 496 с.

КАТЕГОРІЯ МОДАЛЬНОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Ключові слова: модальність, автор, мовець, текстове повідомлення.

Keywords: modality author; speaker, text message.

Дослідженням прозового художнього тексту займаються різні філологічні дисципліни, виходячи з невичерпного багатства художнього твору, – поетика, риторика, наратологія, філологічна семіотика, граматики та типологія тексту, естетика художньої творчості та стилістика тощо.

Художній текст – це особлива “ціла структура”, яка вже є самодостатньою, скерованою на саму себе, [14, с. 371], він не може не бути *прагматично визначеним* та *модально організованим*, оскільки людина, що створює текст, завжди не тільки організує мовний матеріал для передачі певного змісту, але й передає експліцитно/імпліцитно своє ставлення до повідомлюваного. Як зазначає М.І.Откупщикова [11, с. 22], будь-який зв’язний текст має свій модальний аспект, оскільки у будь-якого тексту є автор, який визначає модальну оцінку висловлюваного, хоч *модальність, як й інші способи організації мовного матеріалу, залежить від цілеспрямованості тексту і намірів мовця*. До речі, І.Р.Гальперін [5, с. 73] у своїх ранніх роботах визначав текст як повідомлення, об’єктивоване у вигляді письмового документа, що складається з висловлювань, об’єднаних різними типами лексичного, граматичного та логічного зв’язку, що мають *певний модальний характер* та прагматичну настанову. Пізніше, у своїй відомій праці “Текст як об’єкт лінгвістичного дослідження” [6, с. 18] він у визначенні тексту замінює “модальний характер” на “цілеспрямованість”, тим самим применшуючи текстову значущість модальності, що не зовсім відповідає реальності, онтології та гносеології тексту.

Не існує на сьогоднішній день єдиної думки і стосовно *категорії модальності*, модального текстового аспекту. Якщо для І.Р.Гальперіна модальність належить до прагматичних категорій, то М.І.Откупщикова ці аспекти розрізняє. „Ми ж, услід за З.Я.Тураєвою [13, с. 109], категорію модальності розглядаємо як “всеосяжну категорію”, що поглинає *цільову комунікативну настанову мовця й категорію оцінки*.

На думку У.Еко [8, с. 421], певний спосіб вживання мови ототожнюється з певним способом розуміння суспільства, а отже, із авторським *світоглядом*. Спосіб розуміння *поняття “автор”* включає момент індивідуалізації в історії ідей, знання, літератури, філософії та науки. Навіть сьогодні, коли відновлюємо історію концепцій літературного жанру чи філософських шкіл, ці категорії видаються слабкими і вторинними у порівнянні зі стійкою фундаментальною одиницею автора.

Антропоцентризм мови у проекції на художній твір втілюється в образі автора, що робить з нього провідну категорію художнього тексту. Образ автора характеризують як “сислове утворення”, “наскрізний образ твору” та “ядро індивідуально-художнього стилю”, “останню, вищу інстанцію твору”, “цементуючу

силу” та “внутрішній стрижень, довкола якого угруповується вся стилістична система твору” [3, с. 52], що визначає його скоріше як категорію літературознавчу, художню, естетичну. На текстовому рівні образ автора знаходить своє втілення в різних текстових категоріях, серед яких особливе місце, на нашу думку, належить авторській модальності.

Текст як маніфестація мовленнєвої діяльності, як відображення розумового процесу, як спосіб передачі повідомлення лінійно розгортається від знаного (теми, того, про що йдеться) до незнаного, нового (реми, того, що говориться про тему) в плані певної темо-ремагічної прогресії, що і рухає оповідь, утворює сюжетні лінії тексту, що будуються в текстах художньої літератури, як правило, навколо головних персонажів.

Таким чином, маючи певні інтегративні властивості, текст відображає певні сторони і його автора, а через нього як через певну мовну особистість, текст втілює і певні сторони мови. Текст як втілення мовної особистості є інтегративним феноменом лінгвістичної парадигми: за ним стоїть об'єктивно існуюча система мови, мовна особистість з притаманними їй суб'єктивністю та креативною здатністю до творчості. З вищесказаного виходить значимість такої категорії як модальність, яка інтегрує об'єктивні аспекти буття з їхнім відтворенням у суб'єктивній свідомості мовця, що і знаходить своє вираження у мовленні з його фіксацією через текст.

Термін “модальність” (від лат. “modus” – міра, спосіб) прийшов у лінгвістику з логіки і філософії, однак, незважаючи на те, що він був відомий ще Арістотелю, який і запровадив це поняття, модальність і дотепер залишається предметом суперечок. Така складність розуміння пояснюється тим, що в цій категорії пов'язані в одне ціле *ключові поняття комунікативного процесу – об'єктивна дійсність, суб'єкт-мовець і саме висловлювання*, кожний з яких є досить вагомим поняттям і може розглядатися під різними кутами зору. Деякі дослідники (О.В.Бондарко, В.В.Виноградов, В.Г.Гак, Г.А.Золотова, О.І.Москальська, В.З.Панфілов) розглядають модальність як складову предикативності: на думку О.В.Бондарка [2, с. 33], категорії модальності, темпоральності, часової локалізованості та персональності охоплені поняттям предикативності; за В.Г.Гаком [7, с. 550], основними категоріями предикативності є час і модальність, оскільки описуваний факт повинен бути визначеним по відношенню до часу повідомлення і до позиції мовця; для В.В.Виноградова [4] модальність стоїть на першому місці серед всіх категорій, в яких знаходить своє вираження предикативність. Інші (О.І.Беляєва [1, с. 15-16]) трактують модальність як категорію ширшу, ніж предикативність, оскільки у реченнях-вигуках (напр., “Чаю!” чи “Поспати б!”) немає предиката (а отже, і предикативності), не виражені категорії часу та особи, однак є вираження модального значення. Ми дотримуємося розуміння акту предикації як приписування певному об'єкту дійсності певної ознаки, як акту поєднання незалежних предметів думки, виражених самостійними словами, з метою відобразити певний стан справ. Модальність здійснює оцінку мовцем характеру цього зв'язку, який може оцінюватися як такий, що існує (модальна дійсність), що не існує (модальність ірреальності та потенційності), що припускається (епістемічна модальність), що є бажаним (директивна чи оптативна модальність) [1, с. 16], а отже, відносить повідомлення, що міститься у реченні, до дійсності, роблячи з нього висловлювання, актуалізуючи його .

З філософської точки зору модальність пояснюють як спосіб існування об'єкта, протікання певного явища чи процесу, як характеристика їх особливостей (*фізична, чи онтологічна, модальність*), а також як спосіб розуміння судження про об'єкт, явище чи подію, як характеристика способів побудови та розуміння суждєнь та логічних міркувань про об'єкти, явища, події, процеси (*логічна, чи гносеологічна модальність*) [12, с. 187]. Філософія розглядає модальні категорії (основними вважаються необхідність, випадковість, можливість) зі змістового боку, вважаючи їх загальними, застосовними до будь-якої області дійсності; поняття модальність дозволяє здійснювати глибший аналіз законів та особливостей пізнавальної діяльності людини.

Модальне висловлення – це складне висловлення, що включає пропозицію та її модальну характеристику. Воно дає оцінку вхідного у нього простого висловлення або ситуації, що описується, з того чи іншого погляду. На відміну від звичайного судження, модальні судження не просто підтверджують або заперечують певні зв'язки, а дають оцінку цих зв'язків з певної точки зору.

Відтак, прийнято виділяти три основні аспекти модальності [див.: 7, с. 140-157]:

- 1) відношення змісту висловлення до дійсності, основним засобом вираження чого є спосіб дієслова, – *об'єктивна модальність*;
- 2) відношення мовця до змісту висловлення, основним засобом вираження вважаються вставні слова, – *суб'єктивна модальність*;
- 3) відношення суб'єкта до дії, основний засіб вираження – модальні дієслова, – *волюнтативна модальність*.

Між ними не існує суттєвого протиріччя, оскільки вони не виключають, а скоріше доповнюють один одного, що свідчить про багатоплановість самого поняття модальність, і часто співіснують в одному висловленні. Те ж саме висловлення може стати об'єктом декількох послідовних модальних оцінок з одного або різних поглядів, в одному висловленні може бути виражено декілька модальних значень різними засобами, що значно ускладнює модальну структуру, однак саме такі складні в модальному плані висловлювання властиві художньому дискурсу. ,

Підкреслюючи зв'язок модальності з мовленням, О.В.Бондарко [2, с. 63] пропонує відносити модальність до *актуалізаційних категорій*, зазначаючи, що зв'язок актуалізаційних функцій з предикацією існує, однак такі функції виходять за межі предикації як такої і стосуються ситуації, що позначається, в цілому; актуалізаційні категорії є предикативними лише в тому випадку, коли вони представлені в предикативній синтагмі і слугують самому акту творення речення. Вихід за межі речення у текст дозволяє О.І.Москальській [10, с. 104] включити до *системи актуалізації висловлювання* референцію імен, предикативність (з модальною віднесеністю) та комунікативне членування.

Оскільки в центр модальності поставлений суб'єкт-мовець як джерело мовлення, який відповідає за його зміст і за весь процес комунікації, у нашій роботі ми підтримуємо підхід до модальності як до *семантико-прагматичної категорії*, що був запропонований у праці О.В.Милосердової [9, с. 32], яка розглядає модальність як складну структуру, що визначається в першу чергу тим, що в ній знаходить своє мовне відображення творчий характер мовної особистості, яка відбиває у своїй свідомості відношення повідомлюваного до об'єктивної дійсності.

В основу сучасного лінгвістичного розуміння модальності покладені вже не логічні поняття, а *філософська категорія оцінки*, отже, *сміслову основу модаль-*

ности утворює поняття оцінки в її широкому сенсі, включаючи не тільки інтелектуальну, раціональну кваліфікацію повідомлюваного, але й різні види емоційної реакції. Хоча існує й інша думка: О.В.Бондарко [2, с. 61], приміром, вважає, що оцінність лише частково пов'язана з семантикою модальності, в наявності точка зору мовця, його ставлення до змісту висловлення. На думку Е.В.Милосердової [9, с.11], слід чіткіше розрізняти модальність, з одного боку, й емоційність, експресивність, оцінку – з іншого. Ми вважаємо, що в основі модальності дійсно лежить філософська категорія оцінки (аксіологічність як така), але оцінність входить до семантики текстової модальності, разом з іншими конотативними складовими – емоційністю, експресивністю, стилістичним забарвленням, які разом і створюють *емоційно-оцінну рамку висловлювання*, яку іноді називають *модальністю висловлювання* [див.: 7, с. 767], що виконує *комунікативні цілі – прагматико-когнітивні* (поінформувати), *прагматико-оцінні* (висловити оцінку, спровокувати позитивне/негативне ставлення), *прагматико-емоційні* (самовиразитися, викликати почуття).

Отже, категорія модальності пройшла довгий шлях від вузького розуміння як способу дієслова до широкої інтерпретації модальності, при якій вона з категорією оцінки та експресивно-емоційним ставленням до повідомлюваного утворює єдине нерозривне ціле. Модальність вийшла за межі речення, ставши невід'ємним атрибутом тексту.

Література

1. Беляева Е.И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 180 с.
2. Бондарко А.В. Модальность. Вступительные замечания // Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность. – Л.: Наука ЛО, 1990. – С. 59-67.
3. Брандес М.П. Стилистический анализ (на материале немецкого языка). – М.: Высшая школа, 1971. – 190 с.
4. Виноградов В.В. О теории художественной речи. – М.: Высш. школа, 1971. – 240 с.
5. Гальперин И.Р. О понятии “текст” // ВЯ. – 1974. – № 6. – С. 66-76.
6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
7. Гак В.Г. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания // Семантическая структура слова. – М., 1971. – С.21-32.
8. Еко У. Поетика відкритого тексту // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 1996. – С. 406 – 419.
9. Милосердова Е.В. Семантика и прагматика модальности (на материале простого предложения современного немецкого языка). – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1991. – 196 с.
10. Москальская О.И. Грамматика текста. – М.: Высшая школа, 1981. – 184 с.
11. Откупщикова М.И. Синтаксис связного текста. – Л.: ЛГУ, 1982. – 103 с.
12. Современная западная философия: Словарь // Малахов В.С., Филатов В.П. – М.: Политиздат, 1991. – 414 с.
13. Тураева З.Я. Лингвистика текста на исходе второго тысячелетия // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. – К., 1999. – Том 2, № 2. – С. 17-25.
14. Якобсон Р. Лінгвістика і поетика // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 1996. – С. 359-377.

Кривенко І. С.

студентка,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ,

Козуб Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ

Ключові слова / Keywords: експресивні засоби / expressive means, публіцистичний стиль / publicistic style, експресія / expressiveness, гіпербола / heperbole, метафора / metaphor, інверсія / inversion, експресивна функція / expressive function.

Публіцистичний стиль є функціональним різновидом літературної мови і широко застосовуються в різних сферах суспільного життя: у газетах, журналах, на телебаченні і радіо, в публічних політичних виступах, в діяльності партій і суспільних об'єднань. Сюди ж слід додати політичну літературу для масового читача і документальне кіно.

Метою дослідження є виявлення й аналіз засобів вираження експресії в англомовних друкованих засобах масової комунікації.

Вперше елементи теорії експресивності в лінгвістиці з'явилися в кінці XIX ст. у роботах О. О. Потебні і Ж. Вандрієса, які вбачали багато схожого між експресивністю та афективністю. Пізніше К. О. Ердман виділив у якості додаткового компоненту значення слова «побічний сенс», що відповідає сучасному уявленню про експресивність. Особливий інтерес до експресивності виник у середині XX ст., що можна простежити з праць Ш. Баллі, В. А. Звегінцева, А. І. Єфімова, Л. М. Васильєва і багатьох інших науковців.

Мовний вплив у публіцистиці здійснюється за допомогою певних мовних засобів. З метою досягнення психологічного ефекту журналіст постійно прагне відійти від традиційних форм, знайти нові, більш виразні мовні засоби. Експресивність є на сьогодні однієї з найбільш активно досліджуваних лінгвістичних категорій. Зацікавлення проблемою експресивності, що виникло в останні десятиліття, пояснюється увагою до “мовної особистості”, а точніше, до опису мови як засобу впливу на “мовну особистість, її поведінку і внутрішню духовну діяльність” [1, с. 51].

Прикладами публіцистичного стилю можуть виступати тексти різних жанрів: журнальні статті, соціально-політичні есе, публічні виступи, політичні дебати. Призначення публіцистичного стилю – переконувати, впливати, формувати певне ставлення до суспільних проблем, повідомляти інформацію, що має суспільно-політичне значення.

Експресія у газетно-інформаційних текстах досягається, перш за все, використанням різних тропів та інших стилістичних засобів, сприйняття яких може іноді викликати у читачів певні труднощі. Саме тому, використовуючи пресу для вивчення мови, важливо розкривати функції експресивних засобів.

У публіцистичному тексті зазвичай реалізується мовна функція впливу (агітації і пропаганди), яка поєднується з власне інформативною функцією (повідомлення новин). Тематика публіцистичних текстів є досить широкою і охоплює актуальні питання сучасності, що викликають зацікавлення суспільства: політичні, економічні, моральні, філософські, питання культури, виховання, повсякденного побуту.

До основних рис публіцистичного стилю належать:

– економія мовних засобів, лаконічність викладу при інформативній насиченості;

– наявність суспільно-політичної лексики і фразеології, переосмислення лексики інших стилів (зокрема, термінологічної);

– жанрове розмаїття і пов'язане з цим розмаїття стилістичного використання багатозначності слова, ресурсів словотвору (авторські неологізми), емоційно-експресивної лексики;

– використання зображувально-виразних засобів мови, зокрема засобів стилістичного синтаксису (риторичні питання і вигуки, паралелізм побудови, повтори, інверсія тощо).

Мова як засіб порозуміння є не тільки проявом думки, але й почуттів, емоцій, експресії. За “Лінгвістичним енциклопедичним словником”, експресивність – це “сукупність семантико-стилістичних ознак одиниць мови, які забезпечують її властивість виступати в комунікативному акті засобом суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту або адресата мовлення” [4, с. 180]. Відомий український мовознавець В. А. Чабаненко розуміє експресію як “підсилену виразність, соціально й психологічно мотивовану властивість мовного знака (мовленнєвого елемента), яка підсилює, загострює увагу, активізує мислення, викликає почуттєву напругу в слухача (читача)”. Виразним, на його думку, є будь-який знак, і тому експресію доцільно розуміти як підсилену виразність.

Необхідно зазначити, що існуючі визначення експресивної функції мови або взаємовиключають один одного (експресивна функція як висловлювання думок та як висловлення емоцій), або взаємодоповнюють один одного, розглядаючи різні аспекти експресивності (логічний аспект, емоційний аспект, аспект суб'єктивної модальності). За твердженням О. В. Александрової, експресивність є загальномовною категорією, що проникає у всі сфери мови. Експресивність досягається співвідношенням лексичних, граматичних та інтонаційних засобів, що виступають у мовленні одночасно [1, с. 43]. Вона є також важливою категорією стилістики, яка вивчає експресивні якості мовних засобів відповідного рівня, їх функціонування та взаємодію у заданому тексті [2, с. 53].

До засобів створення експресивності англійських публіцистичних текстів можна віднести фразеологічні одиниці. Вони зазвичай досить влучні, образні, стислі, містять глибокий зміст. Фразеологізмом є мовна одиниця, що складається з двох і більше компонентів, та має узагальнено-переносне лексичне значення, стійку за своїм складом структуру [3, с. 35].

Фразеологізми активно використовуються у мові друкованих засобів масової інформації, вони часто доповнюють логічні вислови, дають коротку оцінку. Багато з них вживаються лише в переносному сенсі. Наприклад, *make a mountain out of a molehill* – робити з мухи роботи слона; *hungry bellies have no ears* – у голодних шлунків немає вух, *man is wolf to men* – людина людині звір, *wind round one's little finger* – обвести навколо пальця [6].

Одним з найцікавіших засобів створення експресивності є *інверсія*. У цьому випадку, мовець ставить на перше місце той компонент вислову, який здається йому основним для передачі інформації: *Never forget: the true victims they are!*

Ще одним, не менш важливим способом створення експресивності є *вставні слова*, що синтаксично не пов'язані з реченням і виражають відношення між частинами повідомлення: *So, when people say...*

Експресивність досягається також за допомогою *гіперболи* (намагання збільшити кількісну або якісну сторону висловлюваного об'єкта). Наприклад: *Well, of course, people have been writing letters for **hundreds, thousands** of years, but...*

Слід також приділити увагу такому тропу як *метафора* – вживанню слова в переносному значенні; словосполучення, яке характеризує певне явище шляхом перенесення на нього ознак, які властиві іншому явищу, яке таким чином замінює його [5, с. 91]. У багатьох періодичних виданнях зустрічаються метафори з кольоровим забарвленням, такі як: *...to see red...* (to be angry); *...to be in the red...* (to be in financial danger); *...to be green...* (to be immature; to be new at something); *...green thumb...* (skill at growing plants); *...purple heart...* (bravery).

Експресивний потенціал простежується у низці наступних метафор, які використовуються в газетних текстах: *...a fruit (not polite)...* (a gay person); *...big banana (not polite)...* (boss); *...the apple of my eye...* (my most cherished person); *...chicken...* (scared / frightened person); *...dog...* (a bad man, ugly woman); *...snail...* (physically very slow person).

Отже, експресивні засоби в публіцистичному англійському тексті є його невід'ємною частиною. Кожен елемент тексту – слова, звуки слів, побудова фраз тощо – впливає на розум та почуття читача не окремо, не ізолювано, а спільно реалізуючи конкретну функцію, зокрема функцію впливу.

Література

1. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса / О. В. Александрова. – М. : Высшая школа, 1984. – 211 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) : учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.» / И. В. Арнольд. – 3-е изд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
3. Горлов В. В. Фразеологизмы как средство выразительности на страницах газеты / В. В. Горлов. – М. : Русский язык в школе. – №5. – 1992. – С. 35-37.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой; Ин-т языкознания АН СССР. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 682 с.
5. Складарская Г. Н. Метафора в системе языка / Г. Н. Складарская. – СПб : Наука. – 1993. – 152 с.
6. Kunin A. English-Russian phraseological dictionary / A. Kunin. – М. : Russky Yazyk, 1984. – 945 p.

МИКРОПОЛЕ «ОБОБЩАЮЩИЕ НАЗВАНИЯ ЕДЫ» В ЛСП «ЕДА»

Ключевые слова / keywords: микрополе / micro field, лексико-семантическое поле / lexical-semantic field, лексема / lexical item, название еды / the name of food

В ходе нашего исследования были изучены тексты произведений Н. В. Гоголя, А. П. Чехова, М. А. Булгакова объемом 838 страниц, что составляет 223626 лексем, были выявлены и отобраны для дальнейшего анализа 5172 лексические единицы с семантикой еды, после исключения повторов осталось 832 лексические единицы, которые и вошли в состав ЛСП «Еда» в произведениях М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита», «Собачье сердце», Н. В. Гоголя «Мертвые души», А. П. Чехова «Глупый француз», «Свадьба с генералом». Так, в повести «Собачье сердце» М. А. Булгакова из 26035 слов текста 893 слова могут быть отнесены к лексемам с семантикой еды, что составляет 3,4 % от всех слов произведения. В романе «Мастер и Маргарита» М. А. Булгакова этот процент составляет 1,7 % (1960 слов с семантикой еды на 117654 слов всего текста произведения), в поэме «Мертвые души» Н. В. Гоголя 2,6 % (1989 из 77514), в «Свадьбе с генералом» и «Глупом французе» А. П. Чехова 5,5 % (83 из 1521) и 27,4 % (247 из 902) соответственно. Таким образом, вся лексика, имеющая отношение к еде, составляет 2,31 % от общего количества слов, использованных авторами в текстах данных произведений [4, 10].

В построенном и проанализированном ЛСП «Еда» было выделено два крупных микрополя: «Пища» и «Напитки». Первое большое микрополе распадается на 2 подполя с ядрами: а) блюда, б) способы приготовления и приема пищи. Подполе «Блюда» и подполе «Способы приготовления и приема пищи» содержат по 11 микрополей в своем составе. Подполе «Блюда» делится на следующие микрополя: «Первые блюда», «Вторые мясные блюда», «Вторые рыбные блюда», «Дичь», «Закуски», «Грибы», «Мучные и крупяные блюда», «Десерт», «Овощи и фрукты», «Жиры и специи», «Морепродукты». Проанализировав фактический материал, мы выяснили, что подполе «Блюда» составляет 28 % от общего количества представленных лексем с семантикой еды. Подполе «Способы приготовления и приема пищи» подразделяется, в свою очередь, на: «Способы приема пищи», «Способы приема напитков», «Способы приготовления пищи», «Ресторан», «Предприятия общественного питания», «Обобщающие названия еды», «Время приема пищи», «Бытовые приборы для приготовления пищи», «Характеристики еды», «Посуда», «Проявления чувства аппетита». Подполе «Способы приготовления и приема пищи» содержит 59 % общего количества лексем с семантикой еды. Микрополе «Напитки» включает в себя 2 подполя с ядрами: а) алкогольные напитки и б) безалкогольные напитки. В свою очередь, подполе «Алкогольные напитки» содержит 2 микрополя: «Вина»

и «Водка». Микрополе «Напитки» составляет примерно 7 % от общего количества лексем с семантикой еды [4, 10-11].

Рассмотрим ниже микрополе «Обобщающие названия еды». Микрополе «Обобщающие названия еды» состоит из 24 лексем, что составляет примерно 2,9 % от общего числа лексем лексико-семантического поля «Еда», 3,3 % лексем микрополя «Пища». Данное микрополе является восьмым по величине в подполе с ядром «Способы приготовления и приема пищи» и включает в себя 4,9 % лексем от общего числа лексем данного подполя. Лексические единицы микрополя «Обобщающие названия еды» могут быть дифференцированы на основе следующих признаков [5, 178].

'вкус'

Вкусная еда	Еда как таковая	Невкусная еда
яства	пища	баланда
лакомства	съестное	помои

Например: *После этого допили вино, и африканцы убрали со стола яства, оставив на нем фрукты и кувшины* [1, 276].

'количество еды'

Большое количество еды	Небольшое количество еды
груда обрезков	лакомые куски

Например: *Если даже не принимать во внимание того, что ежедневно Дарьей Петровной закупалась груда обрезков на Смоленском рынке на 18 копеек, достаточно упомянуть обеды в 7 часов вечера в столовой...* [2, 112].

'термическая обработка'

Без термической обработки	Вареные блюда	Жареные блюда	Печеные блюда
груда обрезков	баланда	что-то горячее в масле	кондитерские соблазны
горы голландского красного	варево		произведения домашней пекарни и стряпни

Например: *Хозяйка вышла с тем чтобы привести в исполнение мысль насчет загнутия пирога и, вероятно, пополнить ее другими произведениями домашней пекарни и стряпни; а Чичиков вышел в гостиную, где провел ночь, с тем чтобы вынуть нужные бумаги из своей шкатулки* [3, 49].

'наличие в еде большого количества воды'

С большим количеством воды	С небольшим количеством воды
помои	кондитерские соблазны
баланда	произведения домашней пекарни и стряпни

Например: *– Обедайте, ребята, – кричали повара, – и сдавайте валюту! Чего вам зря здесь сидеть? Охота была эту баланду хлебать* 1, 154].

На основе признаков 'вкус' и 'количество еды' лексемы вступают в градуальную связь (относится к «вхождению»), так как такая связь предполагает называние разной степени обозначаемого понятия, в первом случае разную степень приятного ощущения от еды, во втором – разную величину или объем пищи.

По признаку 'наличие в еде большого количества воды' лексемы вступают в связь, названную «расхождением», а именно в тип связи «несовместимость», который предполагает наличие сем, указывающих на отсутствие какой-либо характеристики.

По признаку 'термическая обработка' лексемы связаны инструментальной связью, относящейся к типу связи «схождение», так как лексемы имеют в своем составе семы, указывающие на предмет или вещество, посредством которого производилось воздействие на пищу.

Данное поле включает двенадцать существительных, и ряд словосочетаний типа: «прилагательное + существительное» (6), «существительное + существительное» (1) и сложные конструкции с несколькими компонентами (5).

Данное микрополе содержит семнадцать стилистически нейтральных лексем в прямом значении. Например: *Он вдруг смекнул и понял дело и повел себя в отношении к товарищам точно таким образом, что они его угощали, а он их не только никогда, но даже иногда, припрятав полученное **угощенье**, потом продавал им же* [3, 214].

К разговорному стилю онесены четыре лексемы. Например: *А! вот хорошо, что у тебя на столе чай, выпью с удовольствием чашечку: сегодня за обедом **объелся всякой дряни*** [6: 1, 450], *чувствую, что уж начинается в желудке возня* [3, 201].

Две лексемы являются устаревшими. Например: *После этого допили вино, и африканыцы убрали со стола **яства*** [6: 4, 786], *оставив на нем **фрукты** и **кувшины*** [1, 276].

Одна лексема употребляется в переносном значении и имеет помету в словаре *прост.* [6: 1, 137]. Например: *Через несколько минут в дымном **вареве** грозы, воды и огня на холме остался только один человек* [1, 165].

К ядру данного микрополя относятся лексемы, имеющие в своем значении сему «пища, кушанье» и выраженные одним стилистически нейтральным существительным. К ближайшей периферии относятся лексемы, выраженные простыми словосочетаниями, к дальней периферии – сложные описательные конструкции и стилистически окрашенная лексика [5, 181].

Литература

1. Булгаков М. А. Мастер и Маргарита. Новосибирск: Наука, 1993. – 364 с.
2. Булгаков М. А. Собачье сердце. / Две повести, две пьесы. М.: Наука, 1991. – 288 с.
3. Гоголь, Н. В. Мертвые души. М.: Художественная литература, 1985. – 368 с.
4. Куренкова Т. Н. Лексико-семантическое поле «Еда» в произведениях Н. В. Гоголя, А. П. Чехова, М. А. Булгакова. Автореф. дис... канд. филол. наук. Кемерово, 2008. С. 10-11.
5. Куренкова Т. Н. Лексико-семантическое поле «Еда» в произведениях Н. В. Гоголя, А. П. Чехова, М. А. Булгакова: дис. ...канд. филол. наук. Кемерово, 2008. 248 с.
6. Словарь русского языка: В 4-х т. под ред. А.П. Евгеньевой. – М.: Русский язык, 1999.

Максименко Р. М.

студент,
 Національний університет біоресурсів
 і природокористування України,
 м. Київ,

Козуб Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент,
 Національний університет біоресурсів
 і природокористування України,
 м. Київ

РОЛЬ ГІПЕРБОЛИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Ключові слова / Keywords: стилістичні засоби / stylistic devices, гіпербола / hyperbole, комічний ефект / comic effect, контекст / context, експресивність / expressiveness, гумор /humour, іронія /irony, сатира / satire.

Комічне відіграє в літературі особливу роль. Існують численні роботи науковців, які намагалися дослідити окремі аспекти комічного, але деталі цього явища все ще залишаються не достатньо вивченими. На сьогодні цією проблемою займаються різні сучасні науки: філологія, психологія, естетика та інші. Так, для психологів важливо дізнатися як саме відбувається процес сприйняття комічного в мозку; естетика пояснює досягнення комічного ефекту моральними та естетичними нормами суспільства; філологи ж розглядають мовні засоби та прийоми створення комічного ефекту.

Мета роботи – дослідити особливості використання гіперболи як засобу для створення комічного ефекту в художньому тексті.

У кожного письменника є свій стиль, прийоми та засоби для створення комічного. Одним з найвідоміших і найефективніших засобів є гіпербола – стилістичний прийом, що передбачає якісне та кількісне перебільшення тієї чи іншої ознаки об'єкта на рівні слова, словосполучення, складного синтаксичного цілого, речення, тексту, з метою підсилення виразності. Її часто використовують як засіб створення комічного ефекту в художньому тексті, оскільки вона допомагає розкрити багатство асоціативних відтінків поетичного та художнього мовлення, посилює та увиразнює його емоційне та оцінне забарвлення. Не дивно, що саме явище гіперболічності, що створює комічний ефект, у художньому тексті привертає особливу увагу дослідників. Це зумовлено цікавістю до вивчення тексту у широкому сенсі, дослідженнями усіх функціональних стилістичних особливостей літературної мови та розмовного стилю. Привертають увагу і питання, що стосуються експресивності мови [1; 2]. У цьому випадку, ефект комічності, що досягається за допомогою гіперболи, розглядається не ізольовано, а в контексті, оскільки саме в такій позиції слова набувають значення. Отже, аналізуючи художні твори, потрібно окрему увагу приділяти стилістичним засобам, їх виразності, що допомагає оцінити художню та естетичну цінність твору.

Завдяки гіперболам у художньому тексті відображаються емоційно-експресивні відтінки та індивідуальний процес пізнання дійсності. Тобто, будь-який твір, насичений комічними елементами, створюється з метою впливу на читача. Художні твори, в яких домінує гумор, є семантичними та структурно-комунікативними. Їхньою основною ознакою є протиріччя, яке виникає в результаті несподіваного зіткнення двох несумісних речей [4; 5].

На думку науковців, художній текст з використанням гіперболи необхідно розглядати як особливу форму комунікації, завдяки якій автор виражає своє ставлення до дійсності нестандартним способом, свідомо порушивши сформовані у читача уявленнь про неї [1; 3].

Сприйняття комічного відбувається з урахуванням таких когнітивних особливостей людського пізнання, як відображення навколишньої дійсності та накопичення екзистенціального досвіду, що зумовлює формування стереотипного сприйняття [5]. Таким чином, інтерпретація художніх текстів з елементами комізму – це процес мислення, завдяки якому відбувається розуміння твору. Перекладачам у своїй роботі важливо враховувати загальнокультурні, соціальні та фонові знання читача, щоб твір, який вони перекладають, був максимально зрозумілим.

В англійській літературі явище комічного можна зустріти доволі часто, хоча кожна епоха пропонує свою форму комічного. Наприклад, для англійського Просвітництва, як і для сучасності, характерними є яскраво виражена сатира та іронія, а на рубежі XIX–XX ст. основною формою комічного виступав гумор. Проте для покращення ефекту та привертання уваги відбувається поєднання цих трьох форм.

Гіпербола як засіб реалізації комічного ефекту завдяки своєму емоційно-експресивному стилістичному забарвленню здатна збагачувати основне значення лексичної чи граматичної одиниці додатковими конотаціями, що мають комічний підтекст. Це допомагає підкреслити основні риси героїв, зробити їх особливими та, у такий спосіб, привернути увагу читачів [1; 4, с. 21].

Прикладом твору з елементом комічного є відомий роман Джером К. Джерома «Трое в одному човні (якщо не рахувати собаки)», який знайомить читача з трьома персонажами Джорджем, Гаррісом, Джеєм (оповідачем) та псом Монморансі. Усі троє є справжніми джентльменами, яким властивий тонкий гумор і пристрась до подорожей.

Найчастішою темою розповідей стають подорожі по річці (наприклад, рибна ловля або веслування) і труднощі, що підстерігають недосвідчених і надто довірливих мандрівників. А завдяки вмінню автора винахідливо описувати комічні ситуації і підкреслювати кумедне в людській поведінці, ці історії читаються легко і весело. Гумор в оповіданні часто стосується особливостей національного менталітету. Комічний ефект у творах Джерома К. Джерома досягається через вміння автора бачити смішне у повсякденному, помічати кумедні невідповідності у звичайному.

Комічний ефект у романі досягається і завдяки численним гіперболам, які використовує автор. Наприклад, *I sat for a while, frozen with horror; and then, in the listlessness of despair, I again turned over the pages.* У цьому реченні гіпербола *frozen with horror* вказує на крайню ступінь інтенсивності дії та емоції, які переполюють одного з персонажів роману.

Гіпербола простежується і в наступних реченнях: *I sat and pondered. I thought what an interesting case I must be from a medical point of view, what an acquisition I should be to a class! Students would have no need to walk the hospitals, if they had me. I was a hospital in myself. All they need to do would be to walk round me, and, after that, take their diploma.* При цьому речення *I was a hospital in myself* є гіперболічним порівнянням. А останнє речення є перебільшенням з елементом очевидного комізму.

Прикладом вираження інтенсивності дії через гіперболу є також і такий уривок: *About midnight, the picture would be up – very crooked and insecure, the wall for yards round looking as if had been smoothed down with a rake, and everybody was dead beat and wretched – except Uncle Podger.* Гіпербола у виразі *...and everybody was dead beat and wretched* викликає посмішку у читача, коли він дізнається чого натерпілися герої, намагаючись повісити картину на стіну.

Наведемо ще один приклад використання гіперболи у романі: *Harris was so overcome with joy that he fainted, and had to seize the boys beer-can and half empty it before he could recover consciousness, and then he started off at a run, and left George and me to bring on the luggage.* Тут гіпербола – це знову ж таки засіб вираження інтенсивності дії, яка не позбавлена гумору. Із речення *Harris was so overcome with joy that he fainted* читач дізнається, яким щасливим був Гаріс, коли після довгих поневірянь їм нарешті запропонували переночувати.

У реченні *All the dirt contained in the river between Reading and Henley, we collected, during that wash, and worked it into our clothes* автор, за допомогою гіперболи, наголошує на тому, яким брудним був одяг героїв.

Аналізуючи роман Джером К. Джерома можна помітити й інші комічні моменти, виражені гіперболою. *“Sea-side!” – said my brother-in-law, pressing the ticket affectionately into his hand; why, you’ll have enough to last you a lifetime; and as for exercise! Why, you’ll get more exercise, sitting down on that ship, than you would turning somersaults on dry land.* Із описаної ситуації ми бачимо те, наскільки сильним було бажання героя продати квиток на корабель.

У наступному прикладі *But, when I had paid for about a dozen chickens that he had killed; and had dragged him, growling and kicking, by the scruff of his neck, out of a hundred and fourteen street fights* автор з гумором описує собаку і використовуючи гіперболічний вираз *a hundred and fourteen street fights* звертає увагу читача на її «подвиги», ту велику кількість вуличних бійок, у яких вона брала участь.

Отже, викладене свідчить, що гіпербола як прийом для створення комічного може сприяти яскравішому відтворенню художніх образів, повнішому розкриттю життєвих позицій, національного духу твору. У проаналізованому творі «Троє в одному човні (якщо не рахувати собаки)» Джером К. Джером за допомогою гіперболи досить вдало створює комічні образи, підкреслює їхню неординарність та індивідуальність. Опиняючись у комічних ситуаціях, в головних персонажів роману набагато чіткіше проявляються приховані в них риси, ніж це відбулося б в атмосфері спокійного, розміреного життя. При цьому основним засобом у створенні комічних ситуацій у Джером К. Джерома залишається гіпербола.

Література

1. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин. – М. : Высшая школа, 1981. – 316 с.

2. Гридин В. Н. Экспрессивность / В. Н. Гридин. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 591.
3. Крысин Л. П. Гипербола в разговорной речи / Л. П. Крысин. – М. : Наука, 1984. – 340 с.
4. Походня С. И. Языковые виды и средства реализации иронии / С. И. Походня. – К. : Наукова думка, 1989. – 128 с.
5. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха / В. Я. Пропп. – М. : Лабиринт, 1999. – 288 с.
6. Jerome Jerome K. Three Men in a Boat (To Say Nothing of the Dog) / Jerome K. Jerome. – Bristol : Arrowsmith, 1889.

Петрова О. О.

студентка,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ,

Козуб Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ФОНЕТИЧНИХ ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ У ПРОЗІ

Ключові слова / Keywords: експресивні засоби / expressive means, версифікація / versification, фонема / phoneme, алітерація / alliteration, асонанс / assonance, звуконаслідування / onomatopoeia.

В стилістиці англійської мови важливе місце посідають фонетичні прийоми, мета яких – справити певний звуковий ефект. Такі прийоми розраховані, в основному, на усні висловлювання написаного.

Велика кількість вчених займались дослідженням таких фонетичних експресивних засобів, серед них І. Р. Гальперін, І. В. Арнольд, О. М. Мороховський, В. А. Кухаренко, а також відомі українські фонетисти А. А. Калита, О. Р. Валігура, О. Д. Петренко, В. Ю. Паращук та багато інших. Природно, що в поезії фонетичний рівень є набагато важливішим, ніж у прозі. Саме тому встановлення функціональності вживання тих чи інших фонетичних експресивних засобів, специфіка їх вживання, здатність конкретних фонетичних засобів викликати експресивні ефекти в прозі викликають значний інтерес [5, с. 16].

Варто зазначити, що І. Р. Гальперін вважає, що фонетичний рівень є головним в художньому тексті, і часто саме він допомагає яскраво виразити зміст.

Основною одиницею фонетичного рівня є фонема, головна функція якої – розрізнення значущих одиниць мови. На відміну від одиниць інших рівнів мови, фонемі мають однакову функцію і відіграють однакову роль в організації звукової сторони висловлювання. У зв'язку з цим жодна фонема не може бути стилістично маркованою по відношенню до іншої, і, як наслідок цього, на фонетичному рівні відсутні виразні засоби. Проте в англійській мові, як і в будь-якій іншій мові, існують певні способи, або моделі, організації звукового потоку, використання яких веде до створення тих чи інших акустичних ефектів. Іншими словами, на фонетичному рівні існують стилістичні прийоми, тобто особливі сполучення і чергування звуків в їх синтагматичній послідовності, які в поєднанні з іншими засобами утворюють різні стилістичні ефекти.

Для дослідження основних виразних властивостей мовних одиниць і визначення механізмів створення виразності та образності необхідно, перш за все, встановити стилістичні засоби, що використовуються для створення образності та виразності [7].

Усі моделі організації звукового потоку можна розділити на дві групи: версифікацію (англ. versification від лат. versification – versus – вірш і facio – роблю) – мистецтво віршування за певними правилами, які сформульовані на основі законів даної мови; і інструментування (англ. instrumentation від фр. instrumentation verbae) – сукупність способів відбору та комбінації звуків, що додають висловлюванню (найчастіше поетичному тексту) певний звуковий лад, а звідси – емоційне і експресивне забарвлення.

В інструментуванні виділяють три основні способи організації звукового потоку: алітерацію (англ. alliteration від лат. ad – до, при і litter – буква), асонанс (англ. assonance від фр. Assonance – співзвуччя) та звуконаслідування або ономаіопею (англ. onomatopoeia від гр. словотворчість). Іноді поряд з цими поняттями виділяють ще й евфонію (англ. euphony від гр. милозвучність).

До визначення поняття “алітерація” існує декілька підходів. По-перше, Одні дослідники визначають алітерацію як повтор приголосних звуків на початку слова або у безпосередній близькості [2], тоді як, на думку інших лінгвістів, алітерацією є повтор і приголосних, і голосних звуків на початку близько розташованих наголошених складів [1].

За визначенням І. Р. Гальперіна, алітерація – фонетичний стилістичний прийом, метою якого є надання висловленню мелодійності. Сутність цього прийому полягає у повторі подібних звуків, власне приголосних звуків, які знаходяться у безпосередній близькості, особливо на початку сусідніх слів [2, с. 126]. На думку дослідника, алітерацію загалом слід розглядати як музичний супровід ідей автора, що занурює їх у певну атмосферу, яку кожен читач інтерпретує на свій лад. Алітерація підвищує естетичний ефект висловлення особливо за умов існування хоча б найменшого внутрішнього зв'язку зі змістом висловлення. Між тим І. Р. Гальперін відзначає, у випадку, коли вибір слів цілковито ґрунтується на принципі алітерації, страждає не лише точність висловлення, але й його зміст [2, с. 127].

Алітерація найчастіше вживається в поезії, де вона створює певний мелодійний і емоційний ефект. Проте слід зазначити, що алітерація зустрічається не лише в поезії, але і в прозі, і є засобом звукової організації висловлювання, підвищує його виразність. Наприклад, у наступному фрагменті англійської казки «Вітер у вербах» Кеннета Грема “...so he scraped and scratched and scabbled and scrooged and then he scrooged again and scabbled and scratched and scraped, working busily with his little paws and muttering to himself, ‘Up we go! Up we go!’ till at last, pop! his snout came out into the sunlight, and he found himself rolling in the warm grass of a great meadow...” автор використовує алітерацію для наголошення ритму висловлювання, а також, щоб зробити розуміння та запам’ятовування кращим.

Як самостійний стилістичний прийом І. В. Арнольд виокремлює асонанс, пропонуючи розглядати його як вокалічну алітерацію. Під асонансом розуміється повтор наголошених голосних всередині фрази, хоча й підкреслюється переважна притаманність асонансу віршованим літературним формам [1, с. 234].

Асонанс у розумінні О. М. Мороховського – свідомий багаторазовий повтор однакових або акустично схожих голосних звуків в близькій послідовності з метою звукової та смислової організації висловлювання [5, с. 52]. Наприклад у фрагментах казки К. Грема: “...and it was too glittering and small for a glow-worm...”, “...small neat ears and thick silky hair...”.

“...he trotted as one trots, when very small, by the side of a man who holds one spell-bound...”

повторюваність голосних звуків створює ефект милозвучності та рими.

Звуконаслідування, за твердженням О. М. Мороховського – це відповідність фонетичного складу висловлювання зображуваній картині. Іншими словами, звуконаслідування є собою навмисним багаторазовим вживанням звуків і їх комбінацій, які в тій чи іншій мірі імітують природні звуки. Найчастіше цей прийом реалізується за допомогою алітерації [6, с. 52].

Наведемо ще один приклад: “*Hither and thither through the meadows he ram- bled busily, along the hedgerows, across the copses, finding everywhere birds building, flowers budding, leaves thrusting – everything happy, and progressive, and occupied*”. Зазначений фрагмент виступає прикладом непрямої ономаітопії, тобто звуки, що повторюються в словах, створюють реально існуючий звук, викликаючи асоціацію з джерелом цього звуку.

Звуконаслідування, так само, як і алітерація, не може бути засобом передачі якого-небудь ідейного змісту. Цей засіб має художньо-естетичну функцію тільки тоді, коли він є мотивованим, тобто якщо він безпосередньо необхідний для змісту висловлювання.

Евфонія (милозвучність) є особливим прийомом звукової організації висловлювання, який розрахований на бажаний ритміко-мелодійний ефект. Евфонія включає в себе різні способи організації звукового потоку, а саме ритм, риму, анафору, епіфору, асонанс та дисонанс. Дуже часто евфонія зустрічається у прозі, проте вимоги до використання евфонії в поезії і прозі різні. Те, що розглядається як порушення принципів милозвучності в прозі, є закономірністю в поезії. Так, наприклад, рима не тільки не порушує милозвучності в поезії, але є закономірністю віршованих творів. Порушення милозвучності можна побачити на наступному прикладі: “*The speaker dis- cussed the source of the force of international law*”.

Ритм мови – це виразний засіб мови, що базується на рівномірному чергуванні одиниць мовлення. Такими одиницями мовлення є наголошені і ненаголошені склади. Однак, ми рідко звертаємо увагу на ритмічне чергування складів в прозі.

Деякі лінгвісти намагаються ритм прози звести до віршованого ритму. Вони вважають, що ритм прози в основному досягається чергуванням наголошених і ненаголошених складів, що утворюють стопи, подібні тим, які є у віршах. Інші взагалі заперечують наявність ритму в прозі.

За твердженням І. Р. Гальперіна, ритмічну організацію художньої прози не можна піддавати сумніву. Однак цей ритм відрізняється від ритму віршованої мови. Повторюваними одиницями ритму прози виступають не склади і не слова, а більші мовні відрізки.

Ритм також створюється при використанні паралельних конструкцій, повторів, градацій та інших прийомів. Наприклад, “*It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness, it was the epoch of belief, it was the epoch of incredulity, it was the season of Light, it was the season of Darkness.*”

Отже, в англійській мові існує широкий спектр фонетичних засобів, які допомагають яскраво виразити і підсилити зміст висловлювання. В основному, ці прийоми використовуються в поетичних творах, але часто можна зустріти прозові твори наповнені фонетичним експресивними засобами. Найбільша кількість

фонетичних засобів використовується в художній літературі, найчастіше в казках. Адже за допомогою фонетичних засобів запам'ятовування та розуміння змісту висловлювання полегшується, досягається евфонічний ефект, що дозволяє досягти певного експресивного ефекту, притаманного художній літературі.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык / И. В. Арнольд. – М. : Флинта, Наука, 2002. – 384 с.
2. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин. – М. : Высшая школа, 1981. – 316 с.
3. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1958. – 458 с.
4. Кухаренко В. А. Практикум з стилістики англійської мови / В. А. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2000. – 160 с.
5. Лисенко О. Н. Фонетичні засоби досягнення виразності англomовного експресивного дискурсу // Англістика та американістика. – Вип.12. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 16-21.
6. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева. – К. : Вища школа, 1984. – 248 с.
7. Довженко Е. А. Фонетические средства стилистики / Е. А. Довженко, О. Л. Тармаркина [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_NTSB_2007/Philologia/20288.doc.htm
8. Grahame K. The wind in the willows / Kenneth Grahame [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.literaturepage.com/read/windinthewillows-9.html>

Ратич М.Т.

кандидат філологічних наук, доцент

Тимчишин Л.С.

старший викладач

Львівський національний університет
імені Івана Франка

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДМОВИ ФІЗИКИ

Ключові слова / Keywords: спеціальна лексика / special vocabulary, термін / term, термінотворення / term-formation, термінологічне гніздо / terminological family, переклад / translation.

Одним із завдань, яке висуває програма з іноземних мов для неспеціальних факультетів вузів, є навчити студентів читати і перекладати оригінальну літературу за фахом з метою отримання необхідної додаткової інформації за спеціальністю. Для успішного виконання цього завдання потрібно не тільки систематизувати і розширити знання та навички, набуті студентами у середній школі, а й допомогти кожному з них оволодіти підмовою фаху. Специфіка термінологічної лексики виявляється насамперед у тому, що термін як знак спеціального поняття, пов'язаного з конкретною професійною галуззю знань, створюється і функціонує у цій сфері і лише з часом фіксується у словниках і стає надбанням загальнолітературної мови.

Проблеми фахової лексики вивчали вітчизняні та німецькі вчені. Основна увага приділялася загальнонауковій, а також технічній фаховій лексиці (Е. Агрікола, Л. Капаназе, А. Реформатський, А. Варнер, В. Шмідт, В. Фляйшер). Наше дослідження ґрунтується на оригінальній фаховій літературі, виданій у Німеччині й Австрії (монографії, підручника та довідники з фаху, наукові журнальні статті).

Мова наукової німецької літератури суттєво відрізняється від літературної і розмовної мов. Вона ускладнюється наявністю розгорнутих складних речень з інфінітивними зворотами, поширеними означеннями і ввідними конструкціями. Крім цього, швидкий темп розвитку багатьох галузей науки супроводжується утворенням великої кількості нових спеціальних понять і відповідних їм термінів. Значення багатьох із них не зафіксовані не лише у загальних, а й у галузевих термінологічних словниках. Широке використання спеціальної лексики, термінів і термінологічних словосполучень – суттєва ознака наукової літератури. Щоб уникнути труднощів при читанні та перекладі тексту за фахом, студент повинен ознайомитися зі способами утворення слів, основними словотворчими елементами (суфіксами, префіксами), а також навчитися перекладати складні та похідні слова за їх складовими частинами. До термінологічної лексики належить як спеціальна (фахова), так і загальнонаукова лексика. За лінгвістичною структурою фізичні терміни поділяються на кореневі, похідні, складні.

Аналіз терміносистеми фізики показав, що найпоширенішим словотворчим типом цієї підмови є складні терміни, зокрема складні іменники. Вони утворюються шляхом злиття двох або декількох основ. Компонентами складних іменників можуть

бути різні частини мови. Але переважно поєднуються іменники та їх корені. Таке поєднання відбувається або безпосередньо як у словах *das Feldbild, die Randfläche*, або за допомогою з'єднуючих елементів *-(e)s, (e)n*, наприклад: *die Bewegung -s-energie; die Welle -n-mechanik*.

У двокомпонентних складних іменниках останнє слово є основним, а перше – визначальним.

Один і той самий іменник може вживатися як основне, так і визначальне слово. Значення таких складних термінів буде, безперечно, буде різним. Наприклад: *die Kraftwirkung* – дія сили; *die Anziehungskraft* – сила тяжіння; *die Wärmemenge* – кількість теплоти; *die Schmelzwärme*.

Схематично структуру двокомпонентних складних іменників, характерних для даної підмови, можна подати за допомогою шести моделей:

іменник + іменник (*die Rohrleitung*);

іменник + *-(e)s* або + *(e)n* + іменник (*der Erstarrung -s - punkt, die Längenänderung*);

прикметник + іменник (*die Hochspannung, die Freileitung*);

прийменник + іменник (*die Nachanode, die Überfrequenz*);

дієслово (основа) + іменник (*die Drehbewegung, das Schaltzeichen*);

дієслово (основа) + *-(e)* + іменник (*die Sied-e-temperatur, die Send- e -anlage*).

У багатокомпонентних складних іменниках основний і визначальний компоненти можуть складатись як з одного, так і з декількох коренів: *die Kollektor-stromstärke (1+2)*, *der Wechselstrom-generator (2+1)*, *der Kreis-mittelpunkt (1+2)*, *die Kreisteilung-s-periode (2+1)*.

Перекладаються складні іменники так: одним словом (*die Oberfläche* – поверхня); іменником з прийменником (*die Klemmenspannung* – напруга на клеммах); іменником з іменником у родовому відмінку (*Spannungsabfall* – спад напруги); прикметником з іменником (*das Magnetfeld* – магнітне поле).

Другу за чисельністю групу утворюють похідні терміни. Це, як правило, іменники, утворені від дієслівних основ. Проілюструємо це за допомогою наступних моделей:

основа дієслова (без зміни або зі зміною кореня): *kreisen* – *der Kreis*; *fließen* – *der Fluß*;

основа дієслова (без зміни або зі зміною кореня): *beweisen* – *der Beweis*, *ablaufen* – *der Ablauf*, *anstiegen* – *der An-stieg*;

основа дієслова + суфікс *-ung*: *laden* – *die Lad-ung*, *schmelzen* – *die Schmelz-ung*, *dämpfen* – *die Dämp-ung*.

Як бачимо з наведених прикладів, у німецьких фахових текстах дієслово втрачає свою продуктивність як частина мови. Його функції поступово переходять до віддієслівних іменників, а частково до субстантивованих дієслів (*das Verdampfen, das Sieden, das Verdunsten*).

Важливу роль натомість відіграють прикметники, відображаючи тенденцію до атрибутивності, яка слугує точності й диференційованості термінології. Наприклад: *das ideale, inerte, ionisierte, verflüssigte Gas* – ідеальний, інертний, іонізований, зріджений газ; *lineare, kubische Ausdehnung* – лінійне, об'ємне розширення; *effektive, mechanische, spezifische Leistung* – дійсна, механічна, питома потужність.

Група кореневих термінів є мало чисельною. В основному це односкладові іменники, частина з яких утворена від дієслів. Наприклад:

der Kern, der Strom, der Druck, die Kraft, das Feld. Засобом розкриття значення слова у даному випадку є тільки переклад. Якщо термін повністю точно перекладається рідною мовою, то не має потреби його пояснювати і вдаватись до якихось особливих методів, щоб довести до розуміння студентів, що *die Frequenz* означає *частота*, а *der Strom* – струм.

В особливу групу слід виділити терміни, запозичені з латинської та грецької мов. Перекладаються ці інтернаціональні терміни рідною мовою способом калькування або мовної згодки, оскільки обсяг їх значень у німецькій та рідній мовах здебільшого збігається.

За ступенем збігу у німецькій та українській мовах ці терміни можна поділити на три групи. До першої входять терміни, орфографія яких повністю збігається, наприклад: *das Elektron* (*електрон*), *der Kondensator* (*конденсатор*) тощо.

До другої групи належать терміни, у яких простежуємо незначне розходження голосних і приголосних: *die Induktion* (*індукція*), *die Phase* (*фаза*), *der Magnet* (*магніт*), *Diodenmatrize* (*діодна матриця*). Розуміння та переклад термінів цих двох груп не викликає у студентів труднощів. Однак слід зауважити, що деякі інтернаціональні композити, незважаючи на те, що значення їх складових компонентів повністю збігаються у німецькій та українській мовах, перекладаються зовсім по-іншому, як у випадку: *der Diodenlaser* – *лазер на напівпровідниковому діоді*.

Третю групу репрезентують складні фахові терміни, утворені з двох або більше кореневих основ (одна з них незнайома): *die Kondensatorkapazität, die Energiezufuhr, das Temperaturgefälle, die Magnetfelddichte.*

Терміни, що належать до галузі фізики, утворюють систему („сім'ю”), „поле” чи „гніздо”, члени яких знаходяться у певних взаємовідносинах. „Сім'я” термінів складається з однорідних понять: *der Strom* (*струм*), *der Wechselstrom* (*змінний струм*), *der Gleichstrom* (*постійний струм*), *der Momentanstrom* (*мимовісний струм*), *der Zweigstrom* (*струм відгалуження*).

У процесі перекладу складних і похідних термінів потрібно брати до уваги не тільки значення структурних компонентів та їх взаємодію, а й норми оформлення відповідних значень у рідній мові.

У деяких випадках терміни однієї сім'ї класифікуються у німецькій та українській мовах по-різному. Тоді слід вдаватись до перекладу за аналогією, наприклад: *der Drehstrom* перекладається не як *обертвий струм*, а як *трифазний*; *der Drehkondensator* – *змінний* (а не *обертвий*) *конденсатор*. Інколи доводиться описувати явище, якщо у рідній мові не має терміна для позначення нового поняття, наприклад: *die Wellenlehre* – вчення про поширення хвилі; *die Röntgendosis* – доза рентгенівського випромінювання; *die Feldkurve* – крива розподілу магнітної індукції.

Описові переклади термінів зводяться переважно до порівняння способів передачі понять засобами різних мов. Аналогічну контрастивістику структурно-смыслових особливостей відповідних термінів корисно проводити і щодо термінологічних „гнізд”. Це сприяє кращому запам'ятовуванню термінів, утворених від одного кореня. Цікавим прикладом існування паралельного ряду в обох мовах можуть слугувати такі словотворення:

<i>der Strahl</i>		промінь
<i>strahl-en</i>		ви-промінь-ювати
<i>die Strahl-ung</i>		ви-промінь-ювання
<i>aus-strahl-en</i>		ви-промінь-ювати
<i>be-strahl-en</i>		о-промінь-ювати
<i>strahl-end</i>		ви-промінь-юючий
<i>strahl-en-förmig</i>		про-мен-евий
<i>ane: der Strahl-en-kegel</i>		світловий конус
<i>die Strahl-en-kunde</i>		радіологія
<i>die Strahl-en-messung</i>		дозиметрія і т.д.

Наведений приклад засвідчує, що перші шість українських термінів утворені від кореня *промін-* і повністю корелюють з німецьким рядом. В наступних простежуємо певні розходження.

У процесі аналізу термінологічного гнізда важливо вияснити значення, яке об'єднує всі терміни гнізда в одне термінологічне ціле.

Комплексне засвоєння термінів гніздами сприяє не тільки розширенню словникового запасу студентів, а й розвитку мовної здогадки, яка набуває особливо-го значення при засвоєнні слів і є необхідною передумовою для вироблення навичок без перекладного розуміння іншомовного тексту.

При перекладі термінологічних словосполучень з німецької мови на українську і навпаки, потрібно звертати увагу на те, що не завжди іменник перекладається іменником, прикметник – прикметником та ін. Ось приклад такої паралелі: *diffuse Dichte* – *оптична густина в оптичному світлі*.

Зауважимо, що один і той же термін можна застосовувати у різних галузях науки; його переклад залежатиме від специфіки слововживання у цій науці. Так, лексема *der Wert* у математиці, фізиці означає *величина значення*, а в економіці – *вартість, ціна*.. Знайти правильний варіант терміна, що відповідав би конкретному тексту, можна лише тоді, коли наявні необхідні знання фаху, з якого перекладається.

Спеціаліст повинен володіти ключовою науковою термінологією в тій чи іншій науковій галузі. Активний лексичний мінімум – це основний запас фахової лексики, який повинен допомогти студентам зрозуміти й адекватно передати зміст іншомовного спеціального тексту, а також виразити думки в усному та письмовому мовленні, здійснювати комунікацію за фахом. Активний лексичний мінімум, передбачений програмою для студентів природничих факультетів, становить близько двох тисяч одиниць. Завищення лексичного мінімуму, як засвідчує досвід роботи, негативно відбивається на якості оволодіння фаховою лексикою.

Основними принципами при відборі активної фахової лексики до словника-мінімуму, на нашу думку, є: – **семантичний** (слова, які відбираються, повинні виражати найважливіші поняття у даній науковій галузі); – **принцип частотності** (до словника включаються лише найуживаніші у даній галузі терміни); – **принцип словотворчої цінності** (до мінімуму включаються лише найпродуктивніші у словотворчому відношенні терміни, від яких за допомогою афіксів чи словоскладання можна утворити найбільше інших термінів).

Систематизація термінів, розкриття їх значення – це перший етап роботи над фаховою лексикою. Другим важливим етапом є активізація лексики. Тренування становить основну ланку у всій роботі, спрямованій на створення міцних і гнучких лексичних навичок як рецептивного, так і репродуктивного характеру. Система лексичних вправ підводить до формування необхідного уміння. Студентові потрібно не

тільки сформувати, а й перевести його на рівень автоматизованого володіння цим умінням у процесі читання – на рівень навичку. Тому увага приділяється тренувальним мовним вправам, орієнтованим на самостійне визначення диференційних ознак нового слова.. До них належать вправи на словотвір, запам'ятовування синонімів, лексичних гнізд і словосполучень, конструювання (доповнення речень, складання речень).

Досліджені нами особливості фізичної термінології можуть бути використані при вивченні студентами інших терміносистем. Вони відповідають вимогам психології свідомого підходу до формування мовленнєвих навичок і викликають, як показує практика, підвищений інтерес студентської аудиторії завдяки новизні, переконливості, можливості екстраполяції у нову навчальну ситуацію.

Література

1. Deutsch. Ein Lehrbuch für Ausländer. Physik. Eine Einführung in die Fachsprache.. Leipzig.:VEB Verlag Enzyklopädie, 1973. 267 S.
2. Höfling Oskar. Physik. Bd.I. Bonn.: Ferd. Dummlers Verlag, 1976. 468 S.
3. Sube Ralf, Eisenreich Günter. Technik-Wörterbuch Physik. Berlin.: VEB Verlag Technik, 1973. 2869 S.

Шостак Н. А.

студентка,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ,

Козуб Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

РОЛЬ МЕТАФОРИ У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ПРЕСІ

Ключові слова / Keywords: публіцистичний дискурс / publicistic discourse, стилістичні особливості / stylistic peculiarities, метафора / metaphor, експресивні засоби / expressive means, стилістичний ефект / stylistic effect, медійний текст / media text.

Сучасні засоби масової інформації намагаються постійно відобразити зміни, які відбуваються у суспільстві, розвиток суспільного життя в цілому, тому дослідження та аналіз медійних текстів є завжди актуальним. При цьому англomовна преса викликає особливий інтерес для лінгвістів, оскільки вона постійно оновлюється новими мовними засобами.

У статті досліджуються особливості використання метафор в газетних статтях, що є потужним засобом впливу на читача. Використовуючи метафори, журналісти пом'якшують реальність, приховують соціально-економічні та політичні умови, інколи драматизують свої історії, впливаючи на емоції читачів.

Мета статті – визначити та охарактеризувати стилістичні особливості використання метафор у мовному матеріалі сучасної англomовної преси.

Публіцистичний дискурс розглядається багатьма вченими. Середвітчизняних і зарубіжних мовознавців та лінгвістів, які досліджували феномен метафори в пресі були: Ф. С. Бацевич, Ю. Д. Апресян, А. Н. Баранов, С. Флорін, Дж. Лайонз, Л. С. Бархударов, В. І. Телія, Ч. Філлмор, Дж. Лакофф.

Аналізуючи англomовний публіцистичний дискурс спершу звернемо увагу на особливості та функції публіцистичного стилю та розглянемо поняття «метафора».

Призначенням публіцистичного стилю є повідомлення, що має на меті переконати, вплинути на велику кількість читачів чи слухачів, сформувані у них певне ставлення до суспільних проблем, повідомляти інформацію, що має суспільно-політичне значення.

Особливості текстів публіцистичного стилю обумовлені функціями, які виконують ЗМІ в суспільному житті та діяльності людей, серед яких можна виділити: інформаційну, оцінну, популяризуючу та функцію впливу. Остання характеризується широким використанням різних експресивних та стилістичних засобів, особливо риторичних питань, вигуків, паралелізмів, повторів, інверсій тощо. Одним з таких засобів, що допомагає привернути увагу до статті та виділити її з-поміж інших, є метафора.

Дослідження метафори цікавило учених ще Стародавньої Греції. В минулому існувало дві впливові теорії метафори: компаративна та субституційна. Витоки компаративної теорії можна простежити в часи Арістотеля (4 століття до н.е.), коли метафори розглядалися як імпліцитні зіставлення, побудовані за принципом аналогії [7]. Таким чином, ця теорія розглядає метафору як конденсоване порівняння. Суть субституційної теорії полягає у тому, що «метафора є способом небуквального висловлення» [6] а, отже, вона позбавлена буквализму.

У ХХ столітті відбулися зміни в розумінні поняття метафори. Відомі англо-американські філософи і літературознавці І. Річардс і М. Блек припускали, що «метафора може призвести до появи нових смислів, шляхом злиття різних ідей та систем знань» [8]. Поступово метафора почала вживатися в повсякденному мовленні, а не тільки в літературному дискурсі. Найбільш значущим поворотом у вивченні метафори став у 1980 році, коли Дж. Лакофф і М. Джонсон опублікували роботу, що започаткувала основу для когнітивної теорії метафори [5]. У ній науковці стверджують, що метафори відіграють важливу роль у визначенні наших щоденних реалій. Тому вивчення використання метафор в англomовній пресі є також цікавим в перекладацькому аспекті. Вони виділяють концептуальні метафори, які поділяються на структурні, орієнтаційні та онтологічні.

Загальновідомим і визнаним стало визначення концептуальної метафори як відносин між двома поняттями, при яких одне сприймається і розуміється через інше. За словами Дж. Лакоффа, термін «концептуальна метафора» дозволяє диференціювати засоби вираження, які лежать в їх основі, тобто розуміння одного поняття через інше [5]. Крім того, концептуальні метафори також розглядаються як моделі, що структурують наші дії. У межах цієї теорії метафора не обмежується тільки сферою мови, а проявляється у мисленні й діяльності людини. Метафора розглядається як когнітивний механізм освоєння дійсності. Автори теорії доводять, що процеси мислення є метафоричними за природою. Такий підхід дозволив остаточно вивести метафору за межі мовної системи і розглядати її як феномен взаємодії мови, мислення і культури.

Метафора – це перенесення певної якості з одного об'єкта на інший, або можливість реалізації двох лексичних значень одночасно [4]. Так, Н. Д. Арутюнова визначає метафору як «використання слова, що позначає певний клас предметів (явищ, дій, ознак) для номінації іншого об'єкта, подібного з даним у якому-небудь співвідношенні» [1].

Будучи засобом посилення виразності мовлення, метафора виконує в художньому творі низку функцій, головною з яких є створення образності. І. Г. Гальперін вбачає у метафорі «співвідношення предметно-логічного значення та значення контекстуального, яке засноване на подібності ознак двох понять» [2].

Відповідно до класифікації А. М. Мороховського можна виділити чотири типи метафор. Ідентифікуюча метафора є засобом номінації, вона апелює не до інтуїції, а до зору, вона не підказує, а вказує і, природно, що її стилістичний ефект вкрай невеликий, якщо він існує взагалі. Наприклад: *top of a mountain, face of the clock, the right hand of her mother* та ін. Стилiстичний ефект когнітивної метафори також невеликий і виникає в результаті зсуву сполучуваності слів при зміні їх значення від більш конкретного до більш абстрактного. Генералізуюча метафора найчастіше

використовується для назв установ, товарів і тощо. Проста метафора, будується на актуалізації однієї або декількох загальних ознак компонентів [3].

Більш детальною є класифікація метафор за функціональними критеріями. Виділяють *номінативну метафору*, яка використовується для позначення об'єкта, який ще не має власної назви. Цей вид метафори існує тільки в момент номінації, виконавши свою функцію, вона втрачає внутрішню форму і «згасає». Така метафора широко використовується в процесі створення термінів в галузях науки і техніки. Поряд з номінативною метафорою виділяють *художню метафору*, яка є засобом прикрашання мовлення. Сфера її використання – художнє мовлення. Виділяють також *оцінну метафору*, що характерна для газетних і розмовних текстів. *Експресивна метафора* в публіцистиці призначена для створення емоційно-оцінного ефекту.

Проаналізувавши низку англomовних статей, опублікованих в The New York Times можна зробити висновок, що багато метафор, які використовуються для опису різноманітних природних явищ (ураганів, цунамі) мають деякі особливості. Досить часто такі явища порівнюються з живою істотою, монстром та війною і описуються за допомогою різних лексичних та синтаксичних засобів: *The hurricane ... continued to putter along into adjoining states, though its teeth were gone.*

Описуючи дії цунамі та урагану, у статтях використано дієслова, що позначають дії людей чи тварин, відтак море ковтає (*swallows*) та засмоктує (*sucks*) людей (ніби використовуючи рот, язик і губи), ураган гамселить (*pummels*), а вітер шпурляє вгору (*kicks up*). Далі ураган персоніфікували, надавши йому людське ім'я – Катріна.

Характерно, що і цунамі, і ураган наділені властивостями відтворювати звук, притаманний живим істотам – вони ревуть і виють (*roar and howl*). Такі звуки мають досить негативну конотацію і зображають природні явища, як дику природу. Дикість простежується у фразі *savage winds* (дикі вітри), у якій використано прикметник, що зазвичай використовується для означення тварин. Більше того, природним явищам приписуються емоції: *the wrath of Mother Nature; The waterline was ... rising furiously in the middle.; This hurricane killed dozens and cut a swath of fury across the U.S. South.*

Наступні метафори, використані у проаналізованих газетних статтях, пов'язані із зображенням природного явища як монстра, тобто великої, сильної і страшної істоти: *The deadly wave was unimaginably big, stretching to the horizons, and it struck suddenly, looming up with a roar like a monster from the deep.*

Наступні описані дії природних явищ асоціюються з людськими діями: *It picked up cars and swept them hundreds of yards inland.; The rising flow pushed them upward and pinned them against the ceiling and the top of the door frame.*

У деяких випадках, щоб показати, з якою силою рухаються хвилі і вітер газети описують явища природи як воєнних агресорів, що мають на меті вбивати людей та зруйнувати усе на шляху: *The water separated, then it attacked.; The hurricane targeted the heart of U.S. oil.*

Отже, викладене свідчить про те, що на сьогодні метафори активно використовуються в газетній публіцистиці, збільшуючи інформативну цінність повідомлення за допомогою асоціацій, приймаючи участь у найважливіших функціях публіцистики – переконанні та емоційному впливі на читача.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Языкознание: Большой энциклопедический словарь: 2-е изд. – М. : Большая рос. энциклопед., 1998. – С. 136-137.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : URSS, 2009. – 144 с.
3. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К. : Вища школа, 1991. – 272 с.
4. Свирепо О. А. Метафора как внерациональная форма кодирования культуры / О. А. Свирепо. – Ростов, 2002. – 162 с.
5. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago : University of Chicago Press, 1980.
6. Martin J., Rom Harré Metaphor in Science. In: Miall, David S. (ed.) Metaphor: Problems and Perspectives. – Sussex: The Harvester Press, 1982. – P. 89-105.
7. Ortony A. Metaphor: A Multidimensional problem. In: Ortony, Andrew (ed.) Metaphor and Thought. – Cambridge : Cambridge University Press, 1979. – P. 1-6.
8. Semino E. Metaphor in Discourse. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008.

РОЛЬ ЧТЕНИЯ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАВЫКОВ ИНОЯЗЫЧНОЙ РЕЧИ

Ключевые слова: чтение; иностранный язык; коммуникация; письменные тексты; студенты

Keywords: reading; foreign language; communication; written texts; student.

Потребность в ознакомлении все с большими объемами информации на иностранных языках обуславливает необходимость оптимизации навыков чтения. Владение такими навыками может проходить параллельно с освоением устной иноязычной речи, а также, в некоторых случаях, обучением написанию официально-деловых документов на английском языке. В зависимости от индивидуальной подготовки, профессиональных и жизненных целей, а также личных планов студентов может осуществляться также обучение написанию текстов на английском языке, необходимых для представления результатов научно-исследовательской работы, например, аннотации, тезисы докладов, научные статьи. Конечно, это не всегда может быть достигнуто во время плановых учебных занятий. В таких случаях студенту следует уделять больше внимания самостоятельной подготовке, ориентированной (кроме других аспектов изучения языка) на овладение навыками письменной английской речи, в том числе, англоязычного научного письма. Элементами такой деятельности некоторые студенты овладевают уже в процессе обучения в вузе при подготовке докладов (тезисов докладов) на английском языке для студенческих научных конференций или семинаров. Эта работа осуществляется чаще всего с помощью преподавателя, который рекомендует применение основных форм изложения материала, характерных для научного текста, а также контролирует общую правильность составления и написания доклада, который готовится для представления на соответствующей конференции.

Студентам, достаточно полно владеющим основами английского языка, можно рекомендовать обратиться к специальной литературе по основам англоязычного научного письма [напр., 2]. При этом, однако, следует обращать внимание на необходимость более глубоко, уверенно и активно овладевать правилами грамматики английского языка, что необходимо для оптимизации чтения, и без чего вообще невозможно создание англоязычных научно-технических текстов, где автор стремится донести сложные и разноаспектные идеи до читателей и сделать это сжато, четко, без излишних трудностей при чтении. Это необходимо в современную информационную эпоху, когда существуют большие объемы текстов и возникает дополнительная потребность кратко и четко высказывать свои мысли в письменной форме. Это под-

тверждают и результаты научных исследований в области синтаксиса и стилистики английского и немецкого языков, где в целом можно говорить о стремлении к сокращению размеров предложений, а также наблюдать тенденцию избегать без крайней необходимости употребления громоздких грамматических структур. Не следует, однако, недооценивать при изучении основ письменной речи роли устойчивых словосочетаний и фразеологических оборотов, свойственных определенным типам текстов. В современном мире, где расширяется стремление к многообразию [1, с. 9], возникает большое количество возможностей для профессиональной и жизненной реализации.

Поэтому студент может иметь различную мотивацию к изучению английского языка, а также других языков. В одних случаях студент может ограничиваться только плановыми занятиями по иностранному языку, уделяя остальное время более глубокому изучению дисциплин по своей специальности. В других случаях может быть необходимым обращение к дополнительной специализированной литературе по развитию навыков иноязычной речи, а также к различным дополнительным формам обучения. Следует также уделять внимание формированию готовности к продолжению изучения иностранного языка (при необходимости) после окончания высшего учебного заведения, что может происходить самостоятельно (с помощью специальной литературы и других источников информации) или же с помощью различных форм дополнительного образования. При этом основой для совершенствования навыков иноязычной речи в различных направлениях остается чтение, что может быть полезно специалисту и в процессе поиска информации по специальности, и при выборе необходимых языковых структур для достижения определенных коммуникативных целей.

Литература

1. Абисова М.А. Комунікативні стратегії в пост сучасному світі: соціально-філософський аналіз: дис... канд. філос. наук/ М.А. Абисова; Національний авіаційний ун-т. – Київ, 2011. – 16 с.
2. Яхонтова Т.В. Основи англомовного наукового письма: навчальний посібник для студентів, аспірантів і науковців/ Т.В. Яхонтова; Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів: ЛНУ, 2002. – 220 с.

АНИМАЦІЙНИЙ ТЕКСТ ЯК РІЗНОВИД МЕДІАТЕКСТІВ

Ключові слова: анімаційний текст, медіатекст, полікодовий багатоканальний текст, аніматографічне мистецтво

Key words: animated text, media text, multimodal multichannel text, animation

У зв'язку з тим, що «система масової комунікації стає домінуючим фактором сучасної культури» [6, с. 295] у лінгвістиці активізуються дослідження текстів «масового споживання». У них різнобічного вивчення зазнає *медіатекст* – текст, що функціонує у масовій комунікації і призначений для одночасного зчитування зоровим для слуховим аналізаторами [2, 65; 7, 266].

До таких текстів можна віднести *анімаційний текст* (АТ) – складноструктурований пакет інформації, вербалізований засобами анімаційної мови у вигляді послідовності кадрів, пов'язаних єдиною ідеєю.

АТ доволі часто привертав увагу культурологів, мистецтвознавців та філософів (С. В. Асенін, Н. Г. Кривуля, Є. О. Попов, Ю. О. Симакова та ін.), і лише останнім часом почали з'являтися лінгвістичні розвідки творів анімації. Зокрема, досліджувалися особливості реалізації в анімаційному дискурсі комічного (М. М. Юрковська); також здійснене порівняльне дослідження американського та радянського анімаційного дискурсу (А. В. Легейда).

Сучасний АТ являє собою унікальний симбіоз усіх можливих видів мистецтва та технологічних нововведень [3; 8], що здатні транслявати повідомлення широкій аудиторії, тому природа його є доволі складною. З одного боку, АТ розглядається як вид інтеракції – дискурсивна практика, яка здійснюється в єдиному просторі культури і знаходиться в динамічних діалогічних відношеннях з іншими практиками, що утворюють загальний континуум [1, 4]. Як наслідок, він демонструє усі ознаки, притаманні медіатекстам: корпоративний характер виробництва, ідеологічний плюралізм, динамізм, специфіку засобів створення, багатоплановість, багатомірність, розширене трактування одиниць вербального рівня, включення до гіпертекстового потоку [5, 27]. Будучи витвором серійного виробництва, він відрізняється стереотипністю, схематичністю основних сюжетів, шаблонністю героїв, тиражованістю прийомів [4, 206].

АТ призначений для демонстрації на екрані будь-якого електронного пристрою, що дозволяє використовувати для кодування інформації зображення та звук. Тому типовий АТ кваліфікується нами як полікодовий багатоканальний текст – комунікативний феномен, в якому інформація об'єктивується знаками різних семіотичних систем, утворюючи структурне, семантичне, функціональне ціле, що комплексно діє на органи чуттів адресата.

З іншого боку, будучи витвором аніматографічного мистецтва, АТ має здатність виступати засобом художнього спілкування, виконуючи функцію естетизації комунікації.

Аніматографічна комунікація має вигляд дискурсу у формі діалогу автора та глядача, засобом якого виступає АТ, створений за допомогою цілої низки художніх засобів, як вербальних, так і невербальних. Ці засоби наразі перетворилися на самостійні культурно- та психологічно-значущі знаки, які поряд з функцією об'єктивації повідомлення автора, отримали здатність виконувати функцію створення власного повідомлення, що нашаровується на першопочатковий зміст. Такими є мовна символіка, символіка кольору, здатність кольору та мелодії впливати на психіку, психологічний вплив композиції кадру, вплив відтворюваних у АТ міміки, жестів та інших невербальних знаків на інтерпретацію повідомлення та ситуації комунікації тощо. У зв'язку із зазначеним стає можливим говорити про особливу *анімаційну мову* як представника мови мистецтва, що зазнає впливу мов живопису, музики, художньої літератури (зокрема поезії), театру, танцю, кінематографу тощо і являє собою самобутню розгалужену парадигматично упорядковану знакову систему, яка стає єдиним засобом взаємодії глядачів з анімаційним середовищем [8, 14; 9, 29].

АТ відрізняється і великою інформаційною насиченістю, яка передбачає досить високий рівень глядача, здатного прочитувати численні й різнопланові знаки програми інтерпретації тексту. Інформаційний потенціал АТ (актуальна інформація, концептуальна інформація, підтекст) формується й актуалізується у діалозі адресанта й адресата як соціально та культурно детермінованих особистостей. Їх здатність використовувати та впізнавати у тексті «сліди» інших текстів дає змогу говорити про інтертекстуальність, яка на смисловому рівні служить для збагачення АТ інформацією інших текстів. Причому арсенал засобів інтертекстуальності такого тексту є багатшим порівняно з багатьма іншими типами текстів, адже це не тільки відомі мовні засоби, але й численні візуально- й аудіально-образні засоби (зображення обстановки, персонажів, їх кінесика, тембр голосу, відомі мелодії тощо).

Як бачимо, АТ являє собою феномен масової культури розрахований від початку на масового глядача. При цьому, він відрізняється досить високим рівнем художності, що дозволяє йому виконувати роль засобу художньої комунікації, а тому він може бути кваліфікованим як твір масового мистецтва чи художній медіатекст, розрахований на сприйняття як візуально, так і аудіально.

Література:

1. Ермилова Г.И. Постмодернизм и воплощение его основных принципов в современной анимации. Дис. ... канд. филос. наук. М., 2006. 164 с.
2. Казак М.Ю. Современные медиатексты: проблемы идентификации, делимитации, типологии / М.Ю. Казак // Медиалингвистика: Научный журнал международной медиалингвистической комиссии Международного комитета славистов (под патронатом ЮНЕСКО). №1(4). 2014. С. 65–76.
3. Кривуля Н.Г. Эволюция художественных моделей в процессе развития мировых аниматографий. Автореф. ... докт. Искусствоведения. М., 2009. 60 с.
4. Крижовецкая О.М. Современная беллетристика: дискурс и навратив / О.М. Крижовецкая // Критика и семиотика. 2009. Вып. 13. С. 204–212.

5. Мельник Г.С. Медиа́тэкст как объект лингвистических исследований / Г.С. Мельник // Журналистский ежегодник. 2012. №1. С. 27–29.
6. Миронов В.В. Средства массовой коммуникации как зеркало поп-культуры /В.В. Миронов // Язык средств массовой информации: Учебное пособие для вузов/ Под ред. М.Н. Володиной. М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. С. 295–314.
7. Палиенко А.В. Типология медиа́тэкстов /А.В. Палиенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013. Вип. 28 (81). С. 266–272.
8. Попов Е.А. Анимационное произведение: типология и эволюция образных средств. Автореф. канд. искусствовед. СПб., 2011. 24 с.
9. Шакарова М.А. Современный мультсериал как средство развития игровой деятельности дошкольников /М.А. Шакарова // Вопросы образования. Письма в журнал: ежегод. прил. 2010. С. 29–37.